

*ET SPECIALE OM SUNDHED, SEMANTIK OG
KULTURELLE DISKURSER*

2. juni 2020
Charlotte Thiemke Jensen
Studienummer: 58042
thiemke@ruc.dk

Speciale i Dansk
Institut for Kommunikation og Humanistisk Videnskab
Vejleder: Carsten Levisen
Antal anslag: 127.299

Resumé

The whole world has never had a stronger focus on health, as the coronavirus rage the planet and stop the world from its daily course. But even under non-pandemic circumstances, there seem to be a strong focus on health in Denmark. The following thesis seeks to identify the different and polysemic meanings of the Danish cultural keyword SUND (“healthy”). The thesis’ theoretical foundation is grounded in Anna Wierzbicka’s approach **Natural Semantic Metalanguage** (NSM) in order to thoroughly explore the polysemic meanings in SUND. With data from Sketch Engine’s corpus daTenTen17, the analysis will clarify seven popular collocations in a Danish context. The thesis present explications of the most used collocations: SUND KROP (“healthy body”), SUND ØKONOMI (“healthy economy/finances”), SUND FORNUFT (“common sense”), SUND/USUND MAD (“healthy/unhealthy food”), SUND/USUND LIVSSTIL (“healthy/unhealthy lifestyle”)¹. Each collocation is explicated into Natural Semantic Metalanguage in order to use these findings to explore if there is a difference between the use of SUND by the common Danish language user and the definition from the Danish dictionary (Den Danske Ordbog). Furthermore, the thesis seeks to explore the meaning of SUND in three different cultural discourses in Danish. The semantic analysis exposes a strong use of a black/white discourse where something is either SUND or USUND (“un-healthy”) and there is no placement between the two adjectives. And yet the study finds it is possible to be ill and SUND at the same time. The thesis also seeks a current perspective, as it explores the meaning of SUND FORNUFT in relation to the ongoing coronacrisis.

¹ It should be noted, that the translation of the keywords in this abstract is not a sufficient translation in that sense, that every component of meaning can be transferred from the Danish term into English.

Indholdsfortegnelse

Resumé	1
En verden fokuseret på sundhed	3
<i>Problemformulering</i>	4
Ord som kulturbærere og universelle forståelser	5
<i>Naturligt Semantisk Metasprog</i>	7
Semantiske primer	8
Eksplikationer	12
Semantiske molekyler.....	13
Empiri og empirihåndtering	15
<i>daTenTen17: Korpus over danskernes sprogbrug på internettet</i>	15
<i>Semantik og korpusassisteret diskursanalyse</i>	18
Sund: et polysemisk begreb	21
<i>Sund₁: tre grene af betydninger</i>	22
Sund krop	22
Sund økonomi	26
Sund fornuft	29
Sund fornuft som frasem	33
<i>Sund₂: bevægelsen mellem sund og usund</i>	34
Sund og usund mad.....	37
Sund og usund livsstil.....	42
Sundhedsdiskurser	47
<i>Sund fornuft som kernebegreb i en coronadiskurs</i>	47
<i>Balancegang i sort/hvid-diskurs</i>	50
<i>Sund i sygdomsdiskurs</i>	53
Konklusion	55
Perspektivering: Andre relevante sundhedsdiskurser	56
Litteraturliste	57
<i>Artikler</i>	57
<i>Bøger</i>	57
<i>Internet</i>	60

En verden fokuseret på sundhed

Da klokkerne i rådhusårnet nytårsaften slog sine berømte slag og indledte et nyt år såvel som et nyt årti, indledte en stor del af danskerne deres nytårsfortsæt med løfter om at spise sundere, dyrke mere motion og slippe de usunde vaner for at opnå ønsket om en sund krop. Ingen havde dog forventet, at 2020 ville byde på et eksploderet fokus på sundhed. En verdensomspændende krise forårsaget af virusset Covid-19, fik ikke kun danskerne, men hele verden til at rette deres opmærksomhed mod de myndigheder, som varetager vores sundhed. Selv når vores hverdag ikke er præget af en drabelig pandemi, støder vi ofte på ordet ”sundhed”. Ordet sundhed optræder også hos de danske myndigheder som Sundhedsstyrelsen, og vi har endda også en Sundhedsminister, som sidder i Sundheds- og Ældreministeriet, samt sundhedsplejersker der undersøger vores børns sundhed. Vi kan på flere universiteter tage en uddannelse om sundhed: *Sundhedsfremme og Sundhedsstrategier* på RUC og *Folkesundhedsvidenskab* på både Københavns Universitet og Aarhus Universitet for blot at nævne nogle enkelte.

Der kan derfor ikke herske nogen tvivl om, at sundhed er et begreb, som fylder meget i vores hverdag. Måske endnu mere nu, fordi mediernes dækning af coronakrisen også er enorm. Virusset er i skrivende stund blevet omtalt mere end 500.000 gange i de danske medier (Web 1), hvilket er 12 gange mere end de 40.000 gange det danske folketingsvalg blev nævnt i medierne i 2019 (Nyhus, 2020). Coronakrisen har også øget verdens fokus på de forskellige landes håndtering af krisen, og det afspejler forskellige forståelser af begrebet sundhed. I Danmark har man især været meget fokuseret på at sammenligne strategien med de svenske naboer, der har en hel anden strategi, i en søgen efter den bedste måde at håndtere krisen på. Men vores forskellige ideer om sundhed, kan måske betyde, at der ikke er en entydig måde at gøre det på (Ebbensgaard, 2020). I situationer som disse står det tydeligt, at vores forståelse af sundhed afviger fra land til land og dermed også fra kultur til kultur. Denne forskellighed er med til at lægge baggrund for min nysgerrighed om begrebet SUND i en dansk kontekst, og hvilken betydning og værdier ordet gemmer på i brugen af det. For når vi ofte gør brug af et begreb, risikerer vi at se os blinde på de forskellige betydninger, det indeholder, fordi det optræder så ofte, som det gør (Wierzbicka, 2006: 103). For at afdække denne nysgerrighed er det oplagt at bruge en tilgang, som tillader mig at dykke ned i begrebets semantik og koble det til den kultur og samfund, samt de værdier, som præger vores sprogbrug. For at klargøre disse på en simpel og forståelig måde, der gør det muligt for udefrakommende at se en værdi, der ligger i den danske brug af ordet SUND, vil jeg benytte tilgangen **Naturlig Semantisk Metasprog** (NSM). Naturligt

Sundhed i sproget
En verden fokuseret på sundhed

Semantisk Metasprog giver mig mulighed for at undersøge og klargøre den betydning og værdi, som sundhedsbegrebet gemmer på, men som man ikke nødvendigvis er helt bevidst om. Det leder mig til specialets problemformulering, der lyder som følger:

Problemformulering

Gennem tilgangen Naturligt Semantisk Metasprog, hvilken semantisk betydning dækker adjektivet SUND over, og hvordan afspejles det i eller skaber forskellige danske diskurser om sundhed?

Ord som kulturbærere og universelle forståelser

Words and meanings do not emerge out of culturally neutral worlds

(Levisen, 2012: ix)

Enhver der har arbejdet med sprog og formidling ved, at man ofte – hvis ikke altid – skal vælge sine ord med stor omhu. De valg man betragter som simple ordvalg til sin tekst kan få stor betydning for, hvordan læseren modtager teksten. Specifikke ordvalg kan være med til at skabe bestemte billeder eller forståelser hos læseren. Sprogfilosoffen John Austin taler endda om *sproghandlinger*, hvor man udfører handlinger gennem de ord, man ytrer (Austin, 1976). Inden for sprogforskningen taler man ofte om to paradigmer: Det universelle paradigme og det kulturspecifikke paradigme. Det første paradigme bygger på en antagelse af, at sproget er et neutralt værktøj, der kan bruges til at beskrive verden med. Når sproget er neutralt, er det også muligt, at denne sprogbrug kan overføres til hvilket som helst sprog, hvor der blot finder nogle små lokale ændringer sted, så det passer til det enkelte sprog og kultur. Modsætningen finder man i det kulturspecifikke paradigme, fordi man i dette paradigme antager, at sproget er kulturspecifikt. Ordene bærer på en kulturel betydning, og det kan derfor være svært at have forståelser på tværs af sprog, fordi hvert sprog har sin egen unikke forståelse, og sprogenes forskel viser forskelle mellem værdier, følelser og relationer (Goddard, 2006: 1-2). Lingvisten Anna Wierzbicka formår at kombinere begge paradigmer i hendes teori om **Naturligt Semantisk Metasprog** (Goddard, 2006: 2). Hun mener, at sproget har en stor betydning for sprogbrugerens forståelse af verden, fordi sproget er det værktøj, man bruger til at forstå og fortolke verden med (Wierzbicka, 2014: 3). Gennem sproget former man verden og får en forståelse af den, hvilket Wierzbicka forklarer ved hjælp af en brillemetafor: Brillerne er den konkrete ting, man kan forstå sproget som, idet man netop ser verden *gennem* brillerne på samme vis, som man ser og forstår verden *gennem* sproget. Når man har sprogbrillerne på, ser man ikke på selve brillerne (Wierzbicka, 2014: 4), og derfor ender man ofte med at være blind for det sprog, man bruger til at opfatte verden med: “Like any other language, English, too, has its own in-built culture-specific “forms of attention” – and native speakers of English are often blind to them because of their very familiarity” (Wierzbicka, 2014: 4). Brillerne, sproget, er velkendt for den der bærer dem og umulige at tage af, så hvorfor skulle man begynde at stille spørgsmål ved dem? Brillemetaforen tydeliggør ligeledes, at det ikke er alle, der har samme brille på – den er forskellig fra sprog til sprog, og med denne forståelse af sproget, skriver Wierzbicka sig ind i det kulturspecifikke paradigme. Forskellen i

Sundhed i sproget Ord som kulturbærere og universelle forståelser

værdier og forståelser bliver for alvor tydelige i mødet med andre sprog og kulturer (Goddard & Wierzbicka, 2014: 4). Det delte sprog og ”shared words”, ord der indeholder samme betydning blandt sprogbrugerne, er grundlæggende for en succesfuld kommunikation, hvor alle parter forstår hinanden og kan formå at dele forståelser. Det gør sig ikke alene gældende for det enkelte sprog, men ”shared words” også muliggør forståelse på tværs af sprogene (Wierzbicka, 2014: 32). Ofte vil det være svært at oversætte nogle ord direkte til et andet sprog, uden nogen form for betydning går tabt undervejs i oversættelsesprocessen. Man vil hurtigt finde ud af, at der ofte kan mangle en lignende betegnelse for en følelse, handling eller værdi (Goddard & Wierzbicka, 2014: 4). Et velkendt eksempel er det danske ord *hygge*. Det er ikke direkte muligt at oversætte ordet *hygge* med al dets betydning til engelsk. Det er dog ikke noget, de fleste danskere tænker over, for hvorfor skulle andre lande ikke have *hygge*? Flere har prøvet at oversætte *hygge* til engelsk med ord som *comradeship*, *conviviality*, *contentment*, *gaiety* med flere for at kunne beskrive følelsen af *hygge*, der er karakteristisk i de danske hjem, og alligevel er der ingen der rammer en korrekt beskrivelse. *Hygge* er noget danske sprogbrugere har rettet deres opmærksomhed mod og dette kulturelle ”keyword” udtrykker en værdi i den danske kultur (Levisen, 2012: 80-83). På samme vis findes der begreber på andre sprog, som ikke kan oversættes med samme betydning til dansk, og det skyldes, at sproget retter sprogbrugerens opmærksomhed mod bestemte værdier og begreber, som er vigtige i en bestemt kulturel kontekst, og dermed bliver begrebet en væsentlig del af hvem man er. Det ovenstående eksempel med *hygge* viser, hvordan man gennem kulturen lægger vægt på forskellige værdier, og i Danmark er det vigtigt at have hyggen med i løbet af dagligdagen. Denne opmærksomhed kan være svær at forstå, hvis man ikke selv er en del af det pågældende sprog eller kultur (Wierzbicka, 2014: 4).

Selvom Wierzbicka i høj grad taler for at ord er kulturbærere, og dermed i større grad taler sig væk fra det universalistiske paradigme, så er der alligevel en del pointer, som hun også trækker på i forbindelse med Naturligt Semantisk Metasprog. Det er, på trods af sprogenes unikke karakter, alligevel muligt at skabe forståelser på tværs af sprog og kulturer. Som nævnt bruges ”shared words” til at skabe en forståelse mellem flere mennesker, idet disse ord er en grundlæggende fællesnævner i forståelsen, hvilket ikke kun gør sig gældende for de enkelte sprog, men også finder sted mellem sprogene. Det betyder, at der nødvendigvis må findes noget universelt i sprogbrug, og Wierzbicka påpeger at der netop findes universalistiske ”framework”, der eksisterer hos alle mennesker uafhængig af sprog og kultur, og disse framework er med til at bygge bro mellem sprog (Goddard, 2012: 14). Hun omtaler dette ”framework” som ”givens”:

People are born, live for some time, and then die (existential givens). People have bodies, with parts like heads, eyes, and hands (biological givens). People think, feel and want; in particular, they want to do things, to know things, and to say things (psychological givens). People have mothers and fathers (socio-biological givens). People can do bad things and good things (moral givens)

(Wierzbicka, 2014: 29).

Disse “givens” universelle status gør dem dermed til noget alle forstår, fordi de skaber en fælles forståelsesramme. De universelle begreber er netop det, som er med til at bygge bro mellem menneskers – ellers forskellige – forståelser af verden (Wierzbicka, 2014: 32), hvilket bliver en vigtig evne i en verden, der i højere og højere grad er præget af globalisering, hvori der opstår en større eksponering for andre kulturer, sprog og livsverdener (Wierzbicka, 2014: 66). Denne kombination af to forståelser af sproget, som både kulturspecifikt og universelt, danner grundlaget for tilgangen **Naturligt Semantisk Metasprog**.

Naturligt Semantisk Metasprog

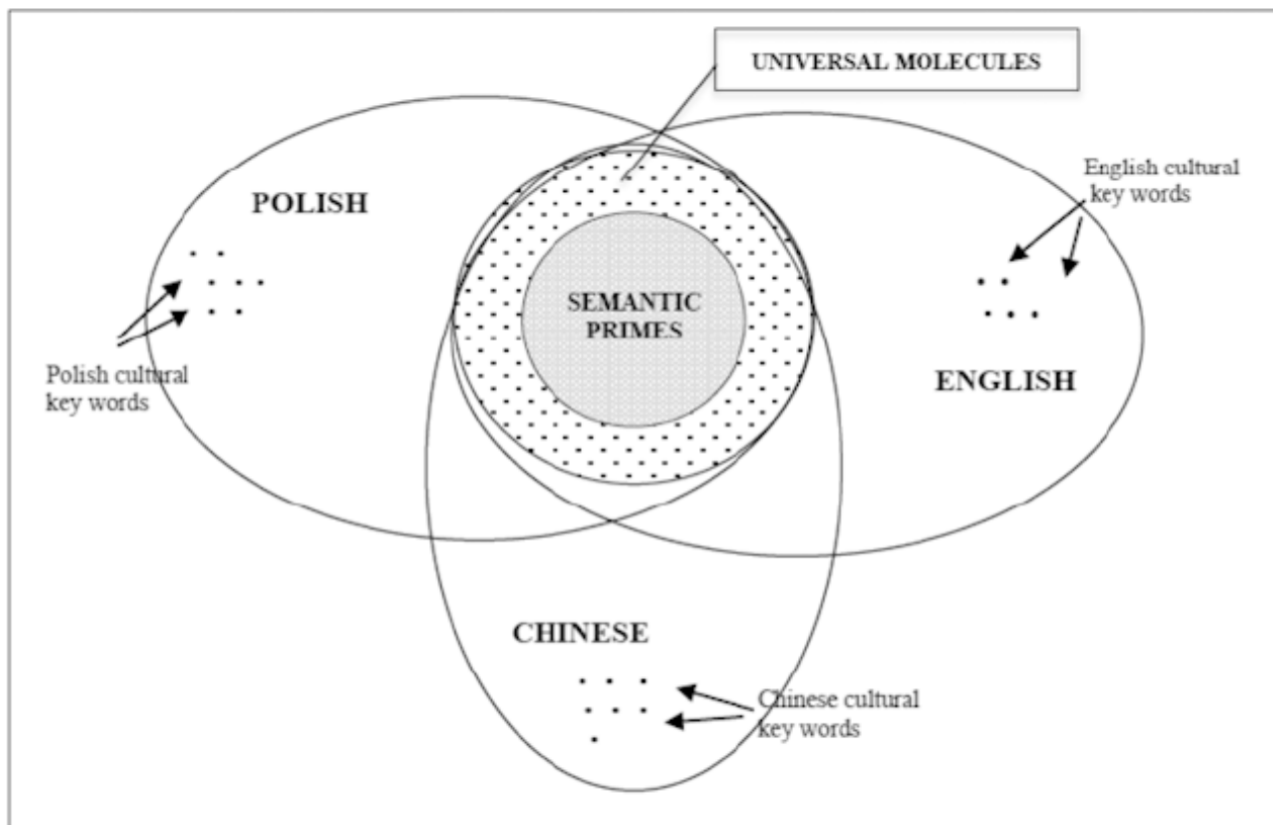
This is where the acronym “NSM” comes from: the shared core of all languages provides a “natural semantic metalanguage” for explaining meanings and ideas across languages and cultures, places and times, in scholarship and in the classroom

(Wierzbicka, 2014: 33).

Naturligt Semantisk Metasprog (NSM) er navnet på den tilgang og det sprog, der bruges til at analysere og beskrive kulturelle **keywords** gennem klare og universelle beskrivelser (Goddard, 2012: 64). Kulturelle keywords er ord med en stor kulturel ladning, hvis betydning gør ordet næsten unikt i sproget (Goddard & Wierzbicka, 2014: 19). *Metasprog* er sprog, som analyserer eller beskriver sprog (Goddard, 2012: 12), og dette naturlige metasprog har et semantisk fokus, hvori der netop er stor vægt på ords betydning (Goddard, 2012: 1). Fordi sprog netop er præget af kultur og værdier, og sproget giver mange muligheder for at beskrive betydninger, kan det være svært at beskrive ord uden, at disse beskrivelser bliver præget af sproglige begrænsninger. Disse begrænsninger undgår man ved at bruge NSM, fordi det, som det står i afsnittets indledende citat, består af ”en fælles kerne i alle sprog”, der netop gør det muligt at beskrive ord i dybden. Denne fælles kerne er netop det, der gør

Sundhed i sproget Ord som kulturbærere og universelle forståelser

NSM oplagt at bruge i forbindelse med at undersøge ord – især på tværs af sprog og kulturer (Levisen & Waters, 2017: 238). Lingvisten Cliff Goddard illustrerer opdelingen mellem kulturspecifikke og universelle ord således:

Figur 1 Goddards visuelle repræsentation af kulturspecifikke ord (keywords) og universelle ord (semantic primes) (Goddard, 2018b: 156)

Eksemplerne vises med sprogene polsk, kinesisk og engelsk, men hvilket som helst sprog kunne placeres i figuren. Figuren er samtidig et godt eksempel på, hvordan det universelle og kulturspecifikke paradigme begge optræder i samme tilgang på trods af deres kontrast. I yderpunkterne af figuren, finder man de enkelte sprog med deres unikke keywords, mens midten af figuren samler disse sprog om den fælles kerne, som alle sprog deler, der både består af **semantiske molekyler** og **semantiske primer**.

Semantiske primer

De semantiske primer er sprogenes fælles kerne, som Goddard kalder for *fundamentals of human understanding* (Goddard, 2018a: 32), og det er netop disse universelle ord, Wierzbicka taler om som

Sundhed i sproget Ord som kulturbærere og universelle forståelser

de universelle ”givens”, der danner bro mellem sprogene og forståelser, da det er ord, der har eksponenter på alle sprog. De semantiske primer er klare ord, der ikke kan defineres yderligere, hvilket betyder, det ikke er muligt at parafrasere dem eller nedbryde dem til simple termer (Goddard, 2018a: 37). Denne klarhed gør det ikke muligt eller nødvendigt at forklare de semantiske primer yderligere, fordi de netop findes i vores naturlige sprog (Levisen, 2012: 43). På grund af deres simple definition og fælles forståelsesramme, muliggør de en neutral ramme af transparente ord, hvorigennem det er muligt at opnå en fælles forståelse når de bruges (Levisen, 2012: 44). De semantiske primer kan nemlig beskrives som et ”mini-sprog” eller ”NSM-sprog”, som er kernen i alle sprog, og der findes dermed ”NSM-engelsk” på samme vis som der findes ”NSM-dansk” og ”NSM-russisk” (Wierzbicka, 2014: 33). Denne kerne af ord, består i skrivende stund af 65 semantiske primer, som kan inddeles i 12 kategorier:

1	I~me, you, someone, something~thing, people, body, kind, part
2	this, the same, other~else
3	one, two, much~many, little~few, some, all
4	good, bad, big, small
5	think, know, want, don't want, feel, see, hear
6	say, words, true
7	do, happen, move
8	be (somewhere), there is, be (someone/something), (is) mine
9	live, die
10	time~when, now, before, after, a long time, a short time, for some time, moment
11	place~where, here, above, below, far, near, side, inside, touch
12	not, maybe, can, because, if, very, more, like

Figur 2 Engelske semantiske primer (Goddard, 2018a: 13)

I og med de 65 primer er universelle, har de derfor eksponenter på alle sprog. Den danske udgave er udarbejdet af Carsten Levisen (2018):

JEG~MIG, DU~DIG, NOGEN~PERSON, NOGET~TING, FOLK~MENNESKER, KROP, SLAGS, DEL
DEN HER, DEN SAMME, EN ANDEN
ÉN, TO, NOGET, ALLE, MEGET~MANGE, LIDT ~FÅ
GOD, DÅRLIG, STOR, LILLE
VED, TÆNKER, VIL HA', VIL IKKE HA', HØRER, SER, FØLER
SIGER, ORD, DET PASSER
GØR, SKER, BEVÆGER SIG
ER (ET STED), DER ER, ER (NOGEN/NOGET)
(ER) MIN~MIT~MINE
LEVER, DØR
TID~NÅR~DA, NU, FØR, EFTER, LÆNGE, KORT TID, NOGET TID, ET ØJEBLIK
HVOR~STED, HER, OVER, UNDER, LANGT VÆK, TÆT PÅ, SIDE, INDENI, RØRER
IKKE, MÅSKE, KAN, FORDI, HVIS, MEGET, MERE, SOM

Figur 3 Danske semantiske primer (Levisen, 2018: 519)

Det er også muligt at finde flere oversigter over de semantiske primer på flere sprog (Web 2), og NSM er en tilgang, der arbejdes med i mange forskellige lande til at undersøge sprogenes unikke keywords. Blandt andet arbejder Ulla Vanhtalo med NSM på finsk (Vanhtalo, Tissari & Idström, 2014), Zhengdao Ye med NSM på kinesisk (Ye, 2017) og Anna Gladkova bruger NSM til at undersøge russiske begreber (Gladkova, 2013).

Måden man er kommet frem til disse semantiske primer på er ganske simpelt ved brug af en "trial-and-error"-teknik, hvor man har måtte prøve sig frem for at finde de ord, der i dag betragtes som universelle (Goddard, 2012: 66). Da Anne Wierzbicka præsenterede idéen til det, man i dag kender som NSM i sin bog *Semantic Primitives* (1972), startede hun ud med 14 semantiske primer, og siden da er der tilføjet flere. I løbet af tiden har antallet af primer været forskelligt, på grund af det igangværende arbejde, der ligger bag, og der findes derfor forskellige versioner af NSM (Goddard, 2018a: 34-36). Dette speciale tager udgangspunkt i den seneste forskning inden for NSM.

Hvis man dog tæller efter i de to figurer med oversigten over primerne, vil man hurtigt finde ud af, at der er flere ord en blot 65. Det skyldes, de semantiske primer kommer i forskellige former eller allolexer afhængig af den grammatik, de optræder i (Goddard, 2018a: 14). I både engelsk og dansk optræder det semantiske prim "jeg" ("I") også som "mig" ("me") afhængig af syntaksen:

Jeg vil gøre/vide/sige noget

Der kan ske noget dårligt for mig

(Levisen, 2015: min fremhævning)

Det er dog vigtigt at pointere, at de forskellige allolexer er sprog-specifikke og blot fordi det semantiske prim ”jeg” kan optræde på mere end én måde i dansk og engelsk, er det ikke nødvendigvis gældende for andre sprog (Goddard, 2012: 68).

De semantiske primer hjælper med at skabe klarhed. Ofte kan man hurtig skabe en form for cirkularitet, hvor intet egentlig bliver forklaret i dybden, fordi man forklarer svære ord med andre svære ord. Et eksempel på dette er ordbogsdefinitioner, som sjældent indeholder en semantisk betydning, af det ord som man slår op (Goddard & Wierzbicka, 2014: 2), men derimod har ord der henviser frem og tilbage til hinanden. Et eksempel på dette kan være ordbogsdefinitionerne på ”sund”, ”rask” og ”frisk”, som i den danske ordbog henviser tilbage til hinanden:

Sund: *synonymer: rask, frisk*

Frisk: *med alle sine kræfter i behold; sund og rask også om udseende der tyder på denne tilstand*

Rask: *synonymer: frisk*

(DDO: Sund, Frisk, Rask)

Som det ses i det ovenstående eksempel, henviser *frisk* og *rask* til hinanden og får dermed skabt en cirkulær struktur, der aldrig rigtig ender, eller måske fører et helt andet sted hen. De fortsætter med at henvise læseren til andre ord, som blot henviser tilbage til det første ord (sund – frisk – sund). Hvis man ikke kender disse ord eller deres semantiske betydning, kan det være svært at forstå dem i dybden uden andre hjælpemidler. Både Goddard og Wierzbicka mener, at der i stedet er brug for at bryde ordene ned i simple termer, som er mere forståelige, så det kan blive nemmere at forstå ordenes betydning, og hvordan de egentlig bruges (Goddard & Wierzbicka, 2014: 2-3). Den måde at gribe definitioner an på kan især være gavnlig, hvis man kommer udefra og derfor ikke har samme forståelsesramme, som sproget giver.

Problemet med den manglende dybdegående semantiske definition, kan NSM netop være løsningen på, idet tilgangen netop tilbyder en fælles forståelsesramme. Som nævnt i begyndelsen af afsnittet har NSM fokus på klarhed og universalitet, og man arbejder med de koncepter, som er universelle – de basale ”givens”. Eksempelvis er det ikke alle sprog, som har et ord for ”farver” (”colour”), men alle sprog har et ord for konceptet ”at se” (”seeing”). Når ”at se” netop er universelt, er det også muligt at oversætte begrebet til andre sprog. De basale ”givens” danner grundlaget for en universel leksikalsk og grammatisk kerne i sproget, hvilket netop er NSM og semantiske primer. Den semantiske definition kaldes indenfor NSM for en **eksplikation**.

Eksplikationer

Med de semantiske primer og ”NSM-sprog” skaber man sætninger, der beskriver definitionen af et keyword, og denne betydning kaldes en **eksplikation**. En eksplikation er kort fortalt en reduceret parafrase af ord eller udtryk, som er kulturelt ladet, og denne parafrase består af semantiske primer (Levisen & Waters, 2017: 11). Formålet med eksplikationen er at give en uddybende og fyldestgørende semantisk forklaring af det ord, man ønsker at undersøge i dybden (Goddard, 2012: 65), og gennem NSM kan man lave denne uddybning uden at ende i en cirkulær betydningsstruktur af svære ord, som man ofte ender ud i ved definitioner i ordbøger. Den simple kerne bruges gennem en simpel grammatik og syntaks, der kommer til udtryk i eksplikationen. På samme vis som NSM handler om, at sproget har en simpel kerne, gælder det ligeledes en simpel grammatik og syntaks, som kommer til udtryk i eksplikationen og derigennem netop skaber ”NSM-sprog”. Et eksempel på en eksplikation er Wierzbickas eksplikation af ordet ”pain”:

[A] *She felt pain.*

a. *She felt something bad at that time*

b. *like someone can feel when it is like this:*

c. *Something bad is happening to a part of this someone's body*

d. *This someone feels something bad in this part of the body because of this*

e. *This someone can't not think like this at this time: "I don't want this"*

(Goddard & Wierzbicka, 2014: 133)

Den ovenstående eksplikation er et eksempel på en eksplikation, som udelukkende består af semantiske primer, der er opstillet gennem en simpel syntaks. Selvom de semantiske primer har en

stor betydning i eksplikationen, så er syntaksen også vigtigt, hvis en definition skal være forståelig for læseren (Goddard, 2018a: 50). Men selvom Wierzbickas eksplikation af ”pain” er et glimrende eksempel, er det ikke altid, at de semantiske primer alene kan bruges til eksplikationer. Nogle gange kan ord eller udtryk være så komplekse, at det kan være nødvendigt at inddrage ord, der stadig er simple, men samtidig er en anelse mere komplekse end de semantiske primer i en eksplikation. Disse ord kaldes **semantiske molekyler** (Goddard, 2018a: 50).

Semantiske molekyler

Man vil i NSM ofte fokusere på at bruge de semantiske primer så vidt som muligt, idet de giver mulighed for at skabe en fælles forståelsesramme og dermed et neutralt sprog, som det også ses i Wierzbickas eksplikation af ”pain”. Det er dog ikke altid muligt kun at gøre brug af de semantiske primer i en eksplikation, og derfor må man hente hjælp i de semantiske molekyler, hvis forståelsen skal være mere præcis. De semantiske molekyler er en smule mere komplekse end de semantiske primer, og den vigtige forskel er, at de, modsat de semantiske primer, kan nedbrydes til semantiske primer (Levisen, 2012: 60). Ords semantiske betydning kan derfor inddeles i semantiske niveauer afhængig af deres kompleksitet. På trods af et ønske om klarhed og universalitet kan man ikke undgå, at nogle ord er så komplekse eller abstrakte, at de semantiske primer alene ikke kan dække en tilstrækkelig semantisk definition, og man er derfor nødt til at bruge ord, som er lidt mere komplekse end de semantiske primer (Goddard, 2018a: 50-52). Det specielle ved de semantiske molekyler er, at de fleste af dem er tæt på at være universelle, men fordi de *ikke* har eksponenter på alle sprog, som de semantiske primer, kan de ikke betegnes som universelle. Det er derfor heller ikke alle sprog, som har samme koncepter (Goddard, 2018a: 16). I *Minimal English for a Global World* (2018a) foreslår Goddard og Wierzbicka følgende semantiske molekyler, der er tæt på at være universelle:

Sundhed i sproget

Ord som kulturbærere og universelle forståelser

hands, mouth, eyes, head, ears, nose, face, legs, teeth, fingers, breasts, skin, bones, blood	Body parts
long, round, flat, thin, hard, soft, sharp, smooth, heavy	Physical
be on something, at the top, at the bottom, in the middle, in front of, around	Spatial/physical
sky, the Earth, sun, moon, stars, ground, during the day, at night	Environmental
day	Times
water, fire	Fire and water
creature, grow, egg, tail, wings, feathers	Biological
children, men, women, be born, mother, father, wife, husband	Biosocial
wood, stone	Materials
know (someone), be called	'Knowing' and 'naming'
hold, make, kill, breathe, sleep, sit, lie, stand, play, laugh, sing	'Doing'

Figur 4 Semantiske molekyler (Goddard, 2018a: 16)²

Flere semantiske molekyler vil også være mere sprog-specifikke. Eksempelvis vil de fleste sprog have et begreb der minder om "eat" og "drink", men det er ikke alle sprog, der har verber, der minder om de engelske "eat" og "drink" (Goddard, 2018a: 57), og derfor er de ikke placeret i den ovenstående liste. I dette speciale kommer det semantiske molekyle "spise" til at spille en rolle i nogle af de kommende eksplikationer, hvilket øger kompleksiteten og sværhedsgraden af den semantiske definition. Det er derfor også vigtigt, at man viser, hvornår molekylerne optræder i eksplikationen, hvilket gøres med et [m], så det bliver tydeligt for læseren, at der optræder et ord, der ikke er universelt (Levisen, 2012: 59).

² Der er ikke lavet en dansk oversættelse af de semantiske molekyler, og jeg undlader at gøre dette i specialet, fordi jeg i de kommende eksplikationer ikke gør brug af nogen af de semantiske molekyler fra figuren.

Empiri og empirihåndtering

En analyse af ordet SUND kan bevæge sig i mange forskellige retninger, og resultatet af en analyse kan udlægge mange forskellige vinkler. Der vil uden tvivl være forskel på, om man taler sundhed med en alternativ behandler kontra en konventionel. SUND kan ligeledes betyde noget forskelligt for politikere, sundhedsfaglige eksperter og lægmanden, hvilket må betyde en forskellig brug af ordet, baseret på den kontekst ordet optræder i, samt de værdier, ideologier og baggrund, som sprogbrugeren måtte have. I dette speciale er jeg interesseret i at undersøge en bred forståelse af SUND for at kunne sige noget generelt om de værdier, ordet indeholder i en dansk kontekst. Derfor vil jeg arbejde med empiri fra den almene sprogbruger, lægmanden, som i højere grad taler uden et filter, ikke gemmer sig bag en politisk dagsorden eller står bag en taleskriver, der præcis ved, hvordan ordene skal bruges for at fremme en bestemt politik. For at sige noget generelt, er der brug for store mængder tekster, skrevet af mange forskellige sprogbrugere i en hverdagskontekst. Den empiri kan jeg få gennem et korpus med tekster fra alle typer af danske sprogbrugere.

daTenTen17: Korpus over danskernes sprogbrug på internettet

a corpus can reveal such probabilistic semantic patterns across many speakers' intuitions and usage, to which individual speakers have no access

(Xiao, 2015: 108)

Når man arbejder med semantik og ønsker et generelt billede af sprogbrugen inden for et bestemt sprog, er det nødvendigt med tilstrækkelige data, der giver en bred vifte af forskellige genrer, der samtidig repræsenterer forskellige demografier og værdier (Davies, 2015: 26-28). Det kan et korpus heldigvis hjælpe med, som det også ses i afsnittets indledende citat, fordi det ofte giver adgang til utrolig meget data, som afslører mønstre i sproget, som den enkelte sprogbruger ikke nødvendigvis støder på i sin egen dagligdag. Dette speciale tager udgangspunkt i empiri fra Sketch Engines (Web 3) danske korpus **daTenTen17**. Sketch Engine har flere korpus på forskellige sprog, herunder japansk, engelsk, polsk, fransk med flere, der alle sammen består af tekstindhold hentet fra internettet. Det danske korpus' indhold er hentet december 2017, deraf navnet daTenTen17, og består af

internettekster af alt fra redigerede informationshjemmesider, såsom Wikipedia, til personlige blogs. Hele korpuset består af 2.566.932.492 udtryk på dansk og 2.170.690.492 ord, der alle er inddelt i deres respektive ordklasser (daTenTen17). I dansk, såvel som andre sprog, findes der forskellige korpus, der hver især består af forskelligt indhold, hvilket det er vigtigt at være opmærksom på i både udvælgelsen og arbejdet med empirien. Baseret på indholdet og korpusets brugerflade, er det nemlig forskelligt, hvilke lingvistiske undersøgelser, korpuset giver mulighed for at udføre (Davies, 2015: 11). daTenTen17 er valgt frem for andre danske korpus som KorpusDK, Bysoc.dk og DanNet (Web 4), på grund af dets størrelse, dets nyere empiri, muligheden for at indsamle empiri fra så bred vifte af sprogbrugere som muligt og brugerfladens undersøgelsesmuligheder. Selvom KorpusDK, der med sit indhold består af 56 millioner ord, også har en stor størrelse, tilbyder daTenTen et væsentligt større tekstindhold. Derudover stammer teksterne i KorpusDK fra perioden 1990-2000 (Web 5), hvilket er tekster, der i højere grad ville kunne fortælle noget om betydningen og diskurserne for 20 år siden, og dermed være længere væk fra den nuværende sprogbrug end tekster fra 2017, på grund af sprogets konstante udvikling. Det samme gør sig gældende for BySoc, hvor data er indsamlet i 1987, selvom dette korpus er baseret på talesprog, der er transskriberet, og dermed ville kunne give et andet perspektiv end sprogbrug gennem tekst alene (Web 6). Derudover adskiller daTenTen17 sig fra de andre danske korpusser gennem sin brugerflade, som netop gør korpuset til et hybridkorpus. Brugerfladen har nemlig også stor betydning for, hvilke lingvistiske undersøgelser, man kan begynde på (Davies, 2015: 12), og brugerfladen har også betydning for dette speciales semantiske analyse.

Et hybridkorpus består af tekststykker, hvor brugerfladen gør det muligt at arbejde kvantitativt – såvel som kvalitativt – med indholdet (Davies, 2015: 19, 22), og daTenTen17s tekniske brugerflade gør det muligt at undersøge ordene semantik på en nem og overskuelig måde. Den gør det lettere at arbejde kvantitativt med de tekster, den består af, og det bliver dermed også lettere at spotte mønstre i sproget baseret på flere data. Selvom semantik er kvalitativt arbejde, gør hybridkorpuset det muligt at sige noget mere generelt om semantikken på grund af de store mængder data. Specialets analyse tager udgangspunkt i **kollokationer** til at undersøge semantikken for SUND, hvilket kræver en vis størrelse på det korpus man tager udgangspunkt i. Inden for lingvistik kan kollokationer forstås og bruges på adskillige måder³, og i dette speciale bruges kollokationer som synonym for ”naboord”. Kollokationer

³ Xiao (2015) nævner yderligere kollokationsforståelser: ”coherence collocation” og ”multiword expression”. Forståelserne udspringer af samme idé og overlapper derfor en del (Xiao, 2015: 107). I dansk taler Braasch (2005) om fire hovedkategorier, som ligeledes overlapper. Det er vigtigt at pointere disse forståelser eksisterer, men de er ikke relevante for specialets undersøgelsesramme.

er ord, der ofte optræder ved siden af hinanden i tekster, og ved en kollokation udgør det ene ord en overordnet basisdel, som er den semantiske kerne, mens det andet ord fungerer som en kollokator, hvis opgave er at specificere basisdelen (Baasch, 2005: 104). Eksempelvis vil dette speciale blandt andet analysere kollokationerne SUND KROP, SUND ØKONOMI og SUND FORNUFT, der alle optræder hyppigt i det danske sprog ifølge daTenTen17. Til at undersøge kollokationer er et korpus nødvendigt, og det kræver, det har en vis størrelse. Resultater for kollokationer kan nemlig være utrolig sensitiv baseret på antallet af tekster, de er baseret på, og hvis man ønsker at sige noget generelt, kræver det derfor et korpus med en vis størrelse (Davies, 2015: 16). Grunden til at resultater for kollokationer netop er så sensitive over for korpusets størrelse er, at sprogbrugere ret ofte kan være uenige om, hvilke kollokationer, der naturligt optræder i sproget. Nogle vil mene en kollokation optræder mere hyppigt end en anden kollokation, og andre har måske endda aldrig stødt på denne kollokation i deres egen sproglige hverdag (Xiao, 2015: 106). Derfor kræver undersøgelse af kollokationer en del mængde data, hvis man ønsker at sige noget generelt om kollokationernes optræden i sproget. Fordi daTenTen17 er et hybridkorpus, har korpusset allerede inden min søgning kategoriseret tekstdata, så den præsenterer de mest frekvente kollokationer ved søgningen. Derudover giver den mulighed for at sammenligne to typer af kollokationer, præsentere synonyme eller ord i nærheden, og lave en liste over frekvensen over bestemte ord (daTenTen17). Korpusets kvantitative egenskab er vigtigt i forbindelse med undersøgelsen af kollokationer, idet kollokationer kan være svære at validere uden store mængder tekstdata. Derfor hjælper de store tekstmængder med at afsløre de kollokationer, der optræder hyppigt i sproget og giver mulighed for at undersøge sprogets finurligheder baseret på mere end ens egen begrænsede viden (Xiao, 2015: 108).

Som nævnt præsenterer Sketch Engine i søgningen allerede bestemte kollokationer for adjektivet SUND, og selvom denne funktion er gavnlig i den semantiske undersøgelse, er det stadig vigtigt at undersøge denne præsentation af data. Det er nemlig ikke alle kollokationer, der optræder, hvor SUND rent faktisk optræder som adjektiv. En af de populære kollokationer i korpusset er kollokationen ”sund + &”, fordi selskabet *Sund & Bælt Holding A/S* optræder flere steder på internettet. Korpusset har i dette tilfælde ikke formået at adskille navneordet ”sund” fra adjektivet SUND i dets organisering af tekstligt data. Det er nemmere for den slags tekster at slippe igennem og ikke blive organiseret korrekt, når korpusset har en større størrelse (Davies, 2015: 16). Det er derfor vigtigt at holde øje med de data, som de kvantitative resultater er bygget på. I min analyse af udvalgte kollokationer med SUND, er jeg ikke stødt på fejlplacerede tekster, selvom ovenstående fejl optræder i korpusset.

Semantik og korpusassisteret diskursanalyse

These small sets of lexically embodied concepts have been made prominent by particular groups of speakers, and discourse rituals revolve around them. If we as researchers can come to uncover such concepts, we can also uncover cultural logics and values

(Levisen & Waters, 2017: 235-236)

Når semantikken bag SUND er etableret gennem NSM, er det relevant at undersøge, hvordan ordet optræder i forskellige diskurser. Diskurs er sociale relationer, der eksisterer gennem kommunikation, og disse opstår både i talesproget og skriftsproget (Fairclough, 2010: 3), hvilket betyder at daTenTen17s indhold af skriftsprog alene, dermed også kan sige noget om de diskurser, SUND optræder i. Det kan være svært at beskrive, hvad en diskurs helt præcis er for en størrelse, fordi den ikke kan eksistere selvstændigt. En diskurs eksisterer i kraft af de sociale relationer, der dannes gennem sproget og den måde man forstår verden på, og derfor skal diskurser undersøges i relationen til noget (Fairclough, 2010: 4). I dette speciale bliver diskursen undersøgt i relation til kultur, fordi det er undersøgelsen af betydningen af ordet SUND i en dansk kontekst, der forsøger at afdække nogle af de værdier, ordet indeholder.

Koblingen mellem semantik og kulturel diskursanalyse er ikke den mest populære kombination. NSM-tilgangen giver heldigvis en bred ramme til at arbejde og undersøge ords semantik, og tilgangen kan favne bredt, hvilket gør den oplagt at bruge, når man ønsker at undersøge koblingen mellem sprog, kultur og kognition (Levisen, 2012: ix). På grund af den brede tilgang bliver det dermed muligt at kombinere NSM med kulturel diskursanalyse, og selvom kombinationen ikke er særlig udbredt, er der dog stadig undersøgelser, der tager afsæt i semantisk analyse til at sige noget om kulturelle diskurser (se Levisen & Waters, 2017). Det virker dog ganske naturligt at koble NSM med kulturel diskursanalyse, fordi der ved begge tilgange er en række overlap i forståelsen af sprogets betydning for menneskers forståelse af verden, sig selv og hinanden.

Ifølge Naturligt Semantisk Metasprog har sproget – og ord i sin enkelthed – stor indflydelse på menneskers liv, selvom disse optræder ganske ubemærket i hverdagen (Wierzbicka, 2006: 103). Den samme tankegang går igen i den kulturelle diskursanalyse: “Cultural premises capture and explicate taken-for-granted knowledge which usually does not need to be stated by participants since it is

believed to be part of common sense” (Carbaugh, 2007: 178). Både Wierzbicka og Donal Carbaugh mener, at sproget er med til at tildele personers opmærksomhed mod bestemte aspekter og begreber, hvilket er med til at danne en forståelse for verden (Wierzbicka, 2014: 3 og Carbaugh, 2007: 169). Denne forståelse af verden afsløres gennem sproget og er med til at fortælle noget om, hvem man er:

In common sense language, identification is constructed on the back of a recognition of some common origin or shared characteristics with another person or group, or with an ideal, and with the natural closure of solidarity and allegiance established on this foundation. In contrast with the ‘naturalism’ of this definition, the discursive approach sees identification as a construction, a process never completed – always ‘in process’

(Hall, 2011: 2).

En proces der, ligesom sproget, aldrig bliver endegyldig, men altid fortsætter i en dynamisk proces, der både påvirker og påvirkes af sproget. Identitet, såvel som kultur, producerer og er et produkt af hverdagens diskurser. Den kulturelle diskursanalyser formål er netop at afdække dette forhold, hvilket udføres gennem: ”specific terms and phrases, which are deeply felt, commonly intelligible, and widely accessible to participants” (Carbaugh, 2007: 169-170), men det kan være svært at se de kulturelle nuancer, der findes i sproget, fordi det er så inkorporeret i dagligdags sproget, at det kan være svært at se, hvilken betydning, der egentlig ligger bag (jf. ”taken-for-granted knowlegde). Gennem Naturligt Semantisk Metasprog fremviser jeg det kulturelle aspekt, der ligger i ordet SUND, og vil dermed tydeliggøre det, som man ellers vil være kulturelt blind over for (Goddard, 2006: 2). Denne tydeliggørelse og simplificering er nem at overføre på et diskursivt fællesskab (Levisen & Waters, 2017: 236), fordi når betydningen og de kulturelle værdier bliver klarlagt gennem eksplikationen, siger det samtidig noget om, hvordan disse værdier optræder i selve sprogbrugen, og denne betydning kan nemt overføres på den kontekst, diskursanalysen ønsker at afdække.

Ved koblingen af NSM og kulturel diskursanalyse, bliver analyseobjektet også rettet mod korpus, frem for et udvalg af en enkel eller få tekster, som diskursanalysen ofte er forankret i (Partington & Marchi, 2015: 216). Når man udfører en korpusassisteret diskursanalyse, tilbyder korpusset – som nævnt – et væsentligt større overblik over de sproglige tendenser, der eksisterer. Det muliggør opdagelsen af mere generaliserende påstande om sproget, og kan dermed give et mere detaljeret billede af dagligdagens sprogbrug, fordi korpusset tillader at sige noget om frekvensen af disse ord i

sproget. Samtidig er kollokationer ofte med til at forme diskurser (Partington & Marchi, 2015: 217), og det er dermed kollokationerne, der bliver det stærke bindeled mellem eksplikationen og den kulturelle diskursanalyse:

We contend that a roughly similar priming process can occur when individuals are repeatedly exposed to clusters and word patterns expressing the same underlying meaning, and that the process can be effected deliberately, a form of semi- subliminal persuasion

(Partington & Marchi, 2015: 225)

Det er dog ikke alene kollokationerne, der kan sige noget om diskursen, men også den kontekst kollokationerne optræder i (Partington & Marchi, 2015: 227). Det har også en effekt, at disse kollokationer optræder gentagende gange – det er den måde de optages på og diskurserne får en betydning i sproget. Derfor er det oplagt at undersøge frekvensen, fordi det kan fortælle noget om hvor stærk diskursen er (Partington & Marchi, 2015: 231).

Sund: et polysemisk begreb

Inden jeg bruger korpusset og begynder min semantiske analyse af SUND, bruger jeg Den Danske Ordbog som afsæt for min analyse. Ordbøger har ikke denne dybdegående definition, som Wierzbicka og Goddard efterspørger (jf. afsnittet ”Semantiske primer”), og derfor er det interessant at sammenholde de semantiske analyser med ordbogens definitioner for at se, om den faktiske sprogbrug og ordbogen overlapper. Rent intuitivt fornemmer man, at SUND har flere forskellige betydninger, hvilket man bliver bekræftet i, når man slår det op i Den Danske Ordbog:

Sund: Adjektiv

Betydninger

1. *som har et godt helbred; som ikke lider af nogen svækkelse eller sygdom – om mennesker, dyr og planter*

Synonym: *Rask, Frisk*

- a. *Som vidner om et godt helbred*

- b. overført: *fornuftig, forstandig; som ikke går til yderligheder*

Synonym: *ufordærvet*

- c. *god, rimelig; i god stand eller tilstand om fx økonomi, et økonomisk foretagende eller en bygning*

2. *som fremmer et godt helbred – om mad, aktivitet el.lign*

- a. overført: *som fremmer udvikling, virkelyst el.lign. hos den enkelte eller i samfundet*

(DDO: Sund)

Ifølge Den Danske Ordbog har SUND en todelt polysemi (Goddard, 2012: 23)⁴ med grene af flere betydninger(a,b,c), der er relateret til hinanden. Spørgsmålet er, om denne inddeling af polysemien stemmer overens med den inddeling, der finder sted i sprogbrugen, og der rent faktisk skelnes mellem forskellige betydninger af sund. Dette spørgsmål vil jeg besvare gennem forskellige eksplikationer af kollokationer, hvori både SUND₁ og SUND₂ optræder. Disse naboord skal hjælpe med at forstå, hvordan betydningen af SUND₁ adskiller sig fra – og relaterer sig til – betydningen af SUND₂. Denne semantiske

⁴ For at gøre det nemmere at skelne mellem de to grene af polysemi, vil de i resten af specialet optræde som henholdsvis SUND₁ og SUND₂, der skal tydeliggøre hvilken gren af polysemi, de henviser til. SUND uden et efterfølgende tal referer til, når SUND ikke henviser til en bestemt polysemisk gren, men som overordnet begreb.

analyse vil, som nævnt, danne et fundament for en kulturel diskursanalyse, der skal tydeliggøre nogle af de værdier og diskurser, der knytter sig til SUND i en dansk kontekst.

Sund₁: tre grene af betydninger

Den første del af analysen vil tage udgangspunkt i den første gren af betydningen af SUND₁, der netop defineres ” som har et godt helbred; som ikke lider af nogen svækkelse eller sygdom – om mennesker, dyr og planter” (DDO: Sund), med yderligere tre betydninger (a, b og c). For at afdække betydningen af SUND₁, vil jeg gøre brug af tre naboord, der hver især repræsenterer en af de tre betydninger, som findes under første gren i DDO’s definition. Den første betydning ”som vidner om et godt helbred”, henviser til noget synligt og er dermed forankret i noget kropsligt, der afslører at et menneske, dyr eller en plante har et godt helbred. Det kan være sunde tænder, hår, vægt eller fordøjelse, alle populære naboord til SUND₁ i daTenTen17, der afslører om man kan beskrives som sund, og derfor kan en eksplikation af SUND KROP vise, hvordan SUND₁ forstås i den første underliggende betydning. Når det gælder noget kropsligt, er det oplagt at bruge naboordet KROP som udgangspunkt, fordi det er et semantisk prim. SUND₁ bruges også i overført betydning: ”fornuftig, forstandig; som ikke går til yderligheder”, og denne betydning er mere abstrakt, fordi det handler om en måde at tænke og handle på, hvorfor denne betydning kan tydeliggøres gennem en eksplikation af SUND FORNUFT. Den sidste betydning ” god, rimelig; i god stand eller tilstand om fx økonomi, et økonomisk foretagende eller en bygning” henviser, som den anden underbetydning, til abstrakte begreber, og fungerer ligeledes som en metaforisk betydning af SUND₁, på trods af det ikke markeres som ”overført”, som det sås med den anden underbetydning. Denne betydning vil blive fremvist gennem en eksplikation af SUND ØKONOMI.

Sund krop

Hvad er en sund krop egentlig? Hvad betyder det helt præcist, når man taler om, at en krop er sund? Adjektivet er tydeligvis kropsligt forankret i noget synligt i den første underbetydning: man kan se på nogen om de er sunde eller ej. Det skal deres krop nok fremhæve via tænder, hår, vægt eller andet. En SUND KROP er noget, der er en overordnet konsensus om, at bestræbe sig på at have og på at få, fordi det afspejler sig i det ydre, i form af pæne og æstetiske behagelige karakteristika. Det kan ses i følgende eksempler fra korpus:

Sundhed i sproget Sund: et polysemisk begreb

(A1) *Og husk ? det er altid en god idé at dyrke motion. Det gør din **krop sund** og spændstig at se på. Sov om natten. En udhvilet krop er frisk og smuk* (daTenTen17).

(A2) *Det giver glød og farve, og gør ansigtet såvel som **kroppen sund** . Husk at drikke rigeligt med vand. Cirka to liter om dagen. Når man er dehydreret ses det i ansigtet og huden bliver tør, farveløs, og indsunket. Forestil dig hvordan en plante, der ikke får nok vand, begynder at hænge* (daTenTen17).

En SUND KROPS udseende omtales i positive vendinger, og de tre ovenstående eksempler er ingen undtagelse. I eksempel A1 er en SUND KROP både ”spændstig, frisk og smuk”, mens den i A2 har ”glød og farve”, hvilket er tegn på liv, hvor ”farveløs og indsunket” kan lede tankerne hen på døde kroppe, hvor blodet ikke længere cirkulerer i kroppen, og huden dermed efterlades farveløs. Den farveløse beskrivelse og koblingen til døden kan yderligere lede tankerne hen på alderdom, hvor døden netop er tættere på. Tænk bare på frasen ”gammel og grå”. Det modsatte til det farveløse, gamle eller døde, er det unge, farverige, glødende og spændstige. En SUND KROP der både er spændstig, farverig og glødende formår at holde døden på afstand, hvorfor personer med en SUND KROP italesættes, som nogen der lever væsentlig flere år end dem, der ikke måtte have en sund krop:

(A3) *Min krop trænger så meget til en kærlig hånd – min fedtprocent er alt for høj, og mit "hvorfor" handler om at jeg gerne vil have en stærk og **sund krop** <3 En krop som kan holde i mange mange år, og som kan klare mere end den kan i dag* (daTenTen17).

En SUND KROP er nemlig også ”stærk”, hvilket er med til at bære en gennem livet i ”mange mange år” (A3). Det er et generelt ønske, at man kan leve så længe som muligt, og dermed have flere muligheder for at gøre flere af de ting, man ønsker gøre i løbet af et ellers relativt korte liv. Dette opnås også ved at have en krop, der har *styrken* til at bære kroppen gennem disse ekstra leveår. Selvom en SUND KROP i høj grad handler om udseende, så hjælper en SUND KROP også med at bevare et sundt sind:

(A4) *Det der motiverer mig allermest, er følelsen af velvære og en **sund krop**! Jeg har det bare bedre når jeg får trænet og spist ordentligt* (daTenTen17).

(A5) *Det er min overbevisning, at en stærk og **sund krop** er fundamentet for, at vi er i balance med os selv, og dermed har overskud til at være noget for os selv og andre (daTenTen17).*

Den sunde krop bliver dermed en vigtig faktor for personers mentale sundhed. De positive tegn på kroppens ydre, kan ligeledes være tegn på, hvordan vedkommende føler noget inden i, og den sunde krop italesættes især som en afgørende faktor for, at man har det godt med sig selv. I eksempel A4 er skribenten ikke den eneste der føler velvære, som resultat af en SUND KROP, men det også være en måde at holde dårlige følelser væk fra ens indre følelsesregister. Det er den måde, man får overskud på, og dermed kan tænke på andre end sig selv (A5). Koblingen mellem en sund krop og de indre følelser, italesættes gennem en tilfredshed med kroppens ydre fremtoning. Det er væsentligt nemmere at elske sig selv (og dermed føle noget godt inden i), når kroppens ydre ser ud på en bestemt måde og har et andet overskud, hvor den ser mere levende ud. Det handler dog ikke alene om udseendet, fordi den sunde krop og det sunde sind er i et dialektisk forhold (daTenTen17). Hvis kroppen ikke er sund, har man en større tendens til at tale om stress, sygdomme og negative følelser, og om at ens mentale tilstand er utrolig påvirket af vores krops fysiske tilstand, men stress og negative følelser kan også resultere i, at kroppen ikke forbliver sund.

Selvom det oftest italesættes som sort/hvid tænkning, hvor det enten handler om at være sund eller ikke-sund, hvor man ikke kan befinde sig i skellet mellem de to, så er der ved SUND KROP alligevel ikke så kraftigt en enten/eller-tankegang, som man kunne tro. Ordet *balance* optræder ofte, når man taler om at kroppen er SUND₁. Det kan kobles til eksempel A2: Hvis planten ikke får nok vand, vil den hænge med hovedet og til sidst dø hen. Men alle ved, at planter også sagtens kan få for meget vand, hvilket vil resultere i en druknedød, og det samme princip findes for kroppen. En SUND KROP handler om at finde den perfekte balance, hvor man – på samme vis som planten – hverken vandes for meget eller vandes for lidt. En SUND KROP har fysisk krop og mental tilstand i gensidig balance, og samtidig er kroppen i balance med ydre faktorer, som man bruger til at påvirke kroppen med. Det kunne eksempelvis være væske, motion og kost.

(A6) *En **sund krop** er i væskebalance. Det vil sige at input er lig output. Med andre ord vil de former for væske man indtager komme ud igen, idet man holder en konstant legemsvægt (daTenTen17).*

Sundhed i sproget Sund: et polysemisk begreb

(A7) Hvis dit mål fx er en **sund krop**, giver det pludselig ikke meget mening at piske din krop med en hård slankekur. Det vil i stedet give mere mening for dig at vælge en metode, hvor du taber dig langsomt og nænsomt (daTenTen17).

Kroppen – såvel som en plante – skal være i ”væskebalance” (A6), og det er vigtigt, at man hverken får for lidt eller for meget vand. Vægten skal ligeledes være konstant (A6: ”konstant legemsvægt”), hvilket igen er et resultat af en *balance* mellem kalorieforbrænding og kalorieindtag. En SUND KROP udsættes heller ikke for strenge yderligheder, der presser den, som det ses i A7. Den skal ikke ”piskes” eller udsættes for noget ”hårdt”, men derimod i sit eget behagelige tempo finde sit SUNDE tempo. Balancen handler om, at der hverken gøres for meget eller for lidt. Selvom balancen er vigtigt, så fremgår det også tydeligt, at denne balance ikke befinder sig midt mellem sund eller ikke-sund, men kroppen skal tippes over til den positive ende som SUND₁, hvorefter den skal være i balance for at opretholde et bestemt positivt niveau. Det afspejles igennem italesættelsen om at være sund eller ikke at være sund, hvor der ikke findes nogen mellemvej – du er enten det ene eller andet.

På baggrund af ovenstående lyder min eksplikation af SUND KROP således:

[A] X har en SUND KROP

a. Når X' krop er sådan, kan X tænke sådan:

”Jeg kan gøre det jeg vil gøre, det er godt”

”På grund af det her, føler jeg noget godt inden i”

b. X gør mange ting fordi X gerne vil at det skal være sådan

Hvis X ikke gør mange ting, kan det ikke være sådan

Hvis X ikke gør mange ting, kan X tænke det er dårligt

c. Når det er sådan, kan X leve længe

d. Andre kan vide det, når de ser X

e. Alle ved: det er godt for en person hvis en persons krop kan være sådan

Alle ved: det er ikke sådan for alle

KROP er et semantisk prim, og der opstår derfor ingen problemer ved at indsætte det i løbet af eksplikationen. Der har i ovenstående eksplikation ikke være behov for at bruge semantiske molekyler, og eksplikationen forbliver simpel og uden abstrakte eller komplekse forstyrrelser for

Sundhed i sproget Sund: et polysemisk begreb

forståelsen. Den første del af eksplikationen er fokuseret på balancen mellem den fysiske og mentale tilstand (a), mens den anden del (b) fokuserer på den (positive) balance, der kræves af den enkelte, hvis deres krop skal beskrives som SUND₁. Komponenten d er et udtryk for den måde kroppen gennem en bestemt måde at se ud på, viser at en person er SUND₁, mens den sidste komponent (e) udtrykker den grundlæggende konsensus om, at det er en god ting at være SUND₁ og der dermed er noget, man bør efterstræbe. Eksplikationen tydeliggør også, at det netop er ordet SUND₁, der skaber basis i kollokationen, og det er heri den semantiske kerne består, mens KROP fungerer som kollokator, der præciserer SUND₁. Dermed skaber eksplikationen for SUND KROP, med sin forankring i det helt simple, en grundstamme, der nemt går igen i den overførte betydning af SUND₁. Det ses i det følgende afsnit med SUND ØKONOMI.

Sund økonomi

Kollokationen SUND₁ + ØKONOMI beskriver den sidste betydning inden for den første gren af SUNDs polysemi. Denne betydning er modsat de to andre betydninger (SUND KROP og SUND FORNUFT) ikke rettet mod mennesket eller et andet levende væsen, men er derimod mod et begreb, der retter sig mod noget materielt. Selvom den i ordbogsdefinitionen ikke beskrives som ”overført”, fornemmer man alligevel en overførsel fra det kropslige og konkrete til noget mere abstrakt. Den formår derfor også i høj grad at holde sig til samme ramme, som opstod ved SUND KROP, hvilket kan tyde på en form for overførsel fra en konkret betydning til abstrakt brug. SUND ØKONOMI bliver på den måde en metafor, man bruger for at forstå tilstanden af ens økonomi med, fordi man forstår noget abstrakt (økonomi) gennem forståelsen af noget helt konkret (krop) (Lakoff & Johnson, 1980: 5). Flere elementer fra SUND KROP vil derfor gentage sig i betydningen af SUND ØKONOMI, fordi SUND ØKONOMI netop udspringer af betydningen fra SUND KROP.

På samme vis som SUND KROP er det vigtigt i betydningen af SUND ØKONOMI, at man finder en vis balance, og for at viderebringe plantemetaforen (jf. afsnittet ”Sund krop”), er det ikke muligt at overvande den plante, der repræsenterer kombinationen SUND₁ + ØKONOMI. Det handler ikke om at finde en gylden middelvej, hvor indtægt er lig med udgift. Denne plante ønsker vand. Og jo mere vand jo bedre. I en SUND ØKONOMI er det aldrig et spørgsmål om, at man har *for* mange penge. En SUND ØKONOMI handler ikke om, at man lige præcis formår at dække ens udgifter, hvor man opretholder en konstant balance, men at man derimod altid generer et *overskud*:

Sundhed i sproget
Sund: et polysemisk begreb

(B1) *I løbet af de efterfølgende to år lykkedes det dog på ny for klubben at skabe en **sund økonomi** og generere overskud (daTenTen17).*

(B2) *Selv om vi hører meget om gældskrise, og det nærmest er blevet moderne blandt danskerne at have en opsparing, så er opsparing langt fra det "rigtige" valg for alle danske boligejere. En del danskere har en rigtig **sund økonomi** og stor opsparing, og for disse danskere giver de historisk lave renter gode muligheder for billigt, at realisere eventuelle drømme om mere tid til familien, større rejser eller investeringer i boligen (daTenTen17).*

Et større overskud betyder blot en *sundere* økonomi. Det er tydeligt, at man aldrig taler om, at man kan få et *for stort* overskud. Det øjeblik, der står minus foran tallene på bankkontoen eller man kun lige kan få det til at løbe rundt, er der tale om en dårlig økonomi, som bestemt ikke er SUND₁. Når man har en SUND ØKONOMI vil dette resultere i flere positive konsekvenser. Som det ses i B2, giver en SUND ØKONOMI mulighed for at "realisere eventuelle drømme", hvad end disse drømme måtte bestå af, og økonomiens sundhed kan både omhandle et individualistisk perspektiv, som det ses i B2, hvor det handler om den enkelte danskers økonomi, men den kan også omhandle et bredere perspektiv for en virksomhed/klub (B1) eller hele samfundet:

(B3) *Det er ikke nogen selvfølge, at der vokser et demokrati ud af en **sund økonomi**, men en sund økonomi med handel og visionen om en bedre fremtid og bedre lovgivning er med til at skabe fundamentet for et demokrati (daTenTen17).*

(B4) *Herhjemme skal vi skabe, ikke bare en **sund økonomi**, men også økonomisk tryghed for danskerne. Der skal være ro om familiernes økonomi. Ingen må opleve at blive beskattet ud af deres bolig (daTenTen17).*

(B5) *Ejerforeningen er velfungerende med god og **sund økonomi** (daTenTen17).*

Her adskiller forståelsen af SUND₁ sig fra betydningen af SUND KROP. Hvor SUND ØKONOMI kan gælde forskellige samfund, foreninger og det enkelte individ, er der ved SUND KROP kun tale om et enkelt individs krop. Her tildeles en sundhedsstatus baseret på den enkelte og dennes handlinger og liv. Den

Sundhed i sproget Sund: et polysemisk begreb

sunde økonomi indeholder væsentligt flere varianter og kan involvere flere personer, hvorfor det også kan dække et bredere perspektiv.

En SUND ØKONOMI er med til at få tingene til at fungere. Det får samfundet til at køre rundt (B3), giver individet frihed (B2), og kan give en tryghed hos fællesskabet såvel som individet. Når man har en sund økonomi, har man en basis, der skaber grund til positive konsekvenser ud over økonomien selv. Det samme gjorde sig gældende for SUND KROP, hvor den sunde krop blev et fundament for et godt mentalt helbred (jf. eksempel A4 og A5). Den sunde økonomi bliver ligeledes også et fundament, som giver en god følelse inden i (B4), og kan give en bestemt forventning om en fremtid, der ligeledes er fyldt med gode ting (B3). De tråde der strækker sig tilbage til betydningen af SUND KROP og hænger sammen med den konkrete forståelse, som man har forankret metaforen SUND ØKONOMI i.

I eksplikationen SUND ØKONOMI undlader jeg at eksplikere ordet ØKONOMI. Ved SUND KROP gav det ingen problemer, eftersom KROP er et semantisk prim og derfor ikke kan defineres yderligere (jf. afsnittet ”Semantiske primer”). Fordi ØKONOMI er et abstrakt begreb, vil det være oplagt at eksplikere dette for at tydeliggøre den fulde forståelse, men eftersom jeg i dette speciale er interesseret i betydningen af SUND₁, og det fungerer som kollokator i kollokationen, vil jeg ikke eksplikere økonomi. På trods af sin abstrakte og dermed komplekse betydning vil ØKONOMI optræde i eksplikationen. Dette er udelukkende for at fremskrive en bestemt betydning af SUND₁, i dens metaforiske relation til ordet ØKONOMI⁵. Med den pointe in mente, lyder en eksplikation af SUND ØKONOMI på følgende måde:

[B] X har en SUND ØKONOMI

a. Når X’ *økonomi er sådan, kan X tænke sådan:

”Jeg kan gøre det jeg vil gøre, det er godt”

”På grund af det her, føler jeg noget godt inden i”

b. X gør mange ting fordi X gerne vil at det skal være sådan

Hvis X ikke gør mange ting, kan det ikke være sådan

Hvis X ikke gør mange ting, kan X tænke det er dårligt

c. Alle ved: det er godt for en person hvis en persons *økonomi kan være sådan

Alle ved: det er ikke sådan for alle

⁵ I eksplikationen markeres økonomi med * for at gøre opmærksom på ordets komplekse betydning.

Sundhed i sproget Sund: et polysemisk begreb

SUND ØKONOMI har i forbindelse med sin metaforiske funktion samme ramme som SUND KROP, med enkelte ændringer. De første to komponenter af eksplikationen (a, b) lyder ens fra SUND KROP, hvilket er med til at vise, at de to betydninger er beslægtede. Det samme gør sig gældende for komponent c, hvor der igen er konsensus om, at det er godt at have en SUND ØKONOMI. Dog er det ikke alle elementer fra SUND KROP, der gentager sig i SUND ØKONOMI. Når man bruger metaforer, og dermed forstår noget med baggrund i noget andet, vil man altid lægge vægt på bestemte aspekter i betydningen, hvilket betyder, at andre aspekter vælges fra i forståelsen, fordi det ikke altid kan overføres 1:1 (Lakoff & Johnson, 1980: 10). I dette tilfælde betyder en SUND ØKONOMI ikke et længere liv, og det italesættes heller ikke i nær så høj grad som noget der er synligt for alle andre. Derfor forsvinder disse elementer fra SUND KROP i eksplikationen for SUND ØKONOMI. Med undtagelse af disse elementer, lyder de to eksplikationer næsten ens, hvilket er med til at understøtte den metaforiske brug af den første betydning af SUND₁, og samtidig består den semantisk kerne, basis, i ordet SUND₁ i denne kollokation, hvor ØKONOMI dermed bliver kollokator.

Sund fornuft

SUND₁ + FORNUFT er en interessant kollokation. Den er interessant, fordi den optræder flest gange i korpus (daTenTen17), og den på trods af sin beskrivelse som ”overført” (DDO: Sund) ikke bruges på samme metaforiske vis som SUND ØKONOMI. Den adskiller sig i højere grad fra de to andre betydninger. Det kan skyldes flere ting. Først og fremmest er FORNUFT i sig selv et polysemisk begreb, der indeholder mange betydninger. Det minder om det engelske REASONABLE, som Wierzbicka har forsøgt at kortlægge, der består af mange forskellige betydninger (se Wierzbicka, 2006)⁶. Ydermere har koblingen SUND₁ + FORNUFT et andet tilhørsforhold end de to foregående kollokationer i specialet. De to foregående kollokationer kan optræde i forskellige sammenhænge: man kan sagtens omtale sin krop eller økonomi som sund, men det lyder forkert at sige at **min fornuft er sund*, hvilket understreger en løsere ordforbindelse mellem SUND₁ og naboordene KROP og ØKONOMI. SUND₁ beskrives også i den anden underbetydning som ”fornuftig”, hvilket peger på en stærkere, næsten synonym, forbindelse mellem SUND₁ og FORNUFT, hvilket også vil påvirke rammen for eksplikationen. Der må derfor være en øget kohæsion mellem SUND₁ + FORNUFT, eftersom de har som en fastere forbindelse (Braasch, 2005: 101). Derudover kan SUND KROP og SUND ØKONOMI kobles til

⁶ Det engelske begreb REASONABLE er ikke direkte oversættelig til det danske begreb FORNUFT, men bruges som eksempel på et lignende begreb med mange forskellige betydninger for at demonstrere den kompleksitet, der ligger i FORNUFT.

Sundhed i sproget Sund: et polysemisk begreb

den anden polysemiske gren af SUND₂, eftersom de begge er afhængige af en bevægelse mod den sunde status, og de kan begge optræde med modsætningen USUND (USUND KROP, USUND ØKONOMI). Det samme gør sig ikke gældende for FORNUFT, som ikke befinder sig på en skala mellem sund og ikke-sund, men kun fungerer med SUND₁. Man kan nemlig ikke tale om, at have en *USUND FORNUFT. SUND FORNUFT optræder mere som et fast udtryk, der ikke kan adskilles, og bliver dermed en fast frase på baggrund af den faste kollokation (Braasch, 2005: 100). På den måde minder SUND FORNUFT om det engelske udtryk COMMON SENSE, det franske BON SENS og det tyske GESUNDER MENSCHENVERSTAND (Wierzbicka, 2010: 329), der alle indeholder et element om, at viden er en værdi for flere europæiske samfund.

Koblingen mellem SUND₁ + FORNUFT tilføjer en ekstra grad af fornuft, og måske dermed en ekstra klarhed, når det handler om en måde at tænke og agere på. SUND FORNUFT er noget man bruger, når man skal vurdere informationer, og om disse er værd at acceptere som sande eller sandsynlige. Informationernes sandsynlighed eller sandhed afhænger af den kontekst de optræder i, hvilket ens sunde fornuft hjælper en med at navigere i. Det kan ses i følgende eksempler:

(C1) *I historietimerne er vi drevet af nysgerrighed. Når vi arbejder med historiske kilder, bruger vi vores **sunde fornuft**. Det kalder vi inden for historiefaget for kildekritik (daTenTen17).*

(C2) *Det ville være velgørende, hvis folk på samme måde brugte deres ører, øjne og **sunde fornuft**, når de præsenteres for åbenlyst forkerte påstande om dansk økonomi (daTenTen17).*

Den sunde fornuft bliver sammenlignet med, at man er kritisk over for de informationer, man får, jf. ”kildekritikken” (C1) fra første eksempel. I historiefagets undervisning bliver SUND FORNUFT dermed et vigtigt element, eftersom man skal stille sig kritisk over for de tilgængelige kilder og ikke stole på alt, hvad kilden fortæller en, men tage højde for, om det, man bliver fortalt, egentlig også er troværdigt. Det samme ses i det efterfølgende eksempel (C2), hvor den sunde fornuft hjælper en med at skelne mellem fup og fakta. Før man kan skelne mellem fup og fakta, er det dog vigtigt, at man har en viden, som gør en i stand til at skelne. Derfor bliver viden også et vigtigt element, når det gælder sund fornuft.

(C3) *Så selv blandt verdens førende kunsteksperter er simpel viden ikke dagligdags kost... **sund fornuft** er åbenbart en by i Rusland. Vi ser formodentlig de samme fejltagelser i klimaforskningen.... ingen ved hvad der ret eller vrang (daTenTen17).*

Den sunde fornuft hjælper en med at finde frem til sandheden, men det kræver også, man har den nødvendige viden, der skal bruges til at igangsætte den sunde fornuft. I C3 er der ingen enstemmig forståelse af, hvad der er korrekt og forkert inden for klimaforskningen, hvilket resulterer i, at det bliver sværere at bruge sin sunde fornuft, men at den så træder i kraft i form af kritisk tænkning. På samme vis skal eleverne fra eksemplet C1 også lære, at den historiske kilde ikke nødvendigvis fortæller den fulde sandhed, da der ellers ikke er stor sandsynlighed for, at de stiller sig kritisk over for kilden. I C2 er det også nødvendigt, at ”folk” har en generel viden om dansk økonomi, hvis de skal have mulighed for at skelne mellem fup og fakta. Ens viden om forskellige kontekster skal tages i brug, hvis man skal bruge ens SUNDE FORNUFT. Dog handler det ikke alene om at skelne mellem fup og fakta, men også mellem ”rigtig” og ”forkert” opførsel over for andre:

(C4) *Hvis vi deltager med en bod ved f.eks. et marked er det ikke privatsfære, og vi skal overholde samme regler som alle andre. Det siger vel sig selv, at vi skal overholde alm. hygiejne, og **sund fornuft**. Det er trods alt noget vi forventer at folk spiser (daTenTen17).*

(C5) *Al ridning på centerets øvrige område må kun foregå i skridt. Det er forbudt at ride/gå med heste på gamle Landevej efter mørkets frembrud, med mindre hest og rytter er udstyret med reflekser og lys. Overtrædelse af ovenstående kan medføre bortvisning og eksklusion af rideklubben. Ved spørgsmål til ovenstående kontakt bestyrelsen – og husk at brug din **sunde fornuft** og tag hensyn til andre (daTenTen17).*

Ved at bruge sin sunde fornuft, gør man det, man selv og ens omgivelser finder rigtigt. Når man bruger den, gør man, hvad der er bedst for ens omgivelser og i eksempel C5 handler det om, at man overholder nogle bestemte regler, som bliver sat op (”Det er forbudt at ...”). På den måde hænger SUND FORNUFT også sammen med et sæt regler, som man har stillet op for sig selv og hinanden. Selvom eksemplet har listet flere regler, som rytterne skal overholde (C5), er det også vigtigt, at de overholder de regler, der ikke nødvendigvis er skrevet ned, men som betragtes som et alment socialt regelsæt, hvor man tager hensyn til hinanden. På rideskolen gælder et bestemt sæt regler, mens der i

Sundhed i sproget Sund: et polysemisk begreb

historietimen træder andre regler for sund fornuft i kraft, når eleverne skal være kildekritiske over for de præsenterede historiske tekster. Man vil dog kunne argumentere for, at nogle elementer af SUNDE FORNUFT gør sig gældende uanset konteksten. Den kritiske tænkning, hvor man tager sin viden i brug, uanset konteksten, er relevant for den SUNDE FORNUFT. Det kan også være skrevne regler, eksempelvis den danske lovgivning, der giver et sæt regler for, hvordan man skal agere i samfundet. Når disse regler bliver overholdt, er det tidspunkter, hvor man bruger sin SUNDE FORNUFT. Hvis den sunde fornuft ikke tages i brug, kan det medføre at man bliver ekskluderet af den gruppe, man er i, fordi det ikke er acceptabelt, at man ikke bruger hovedet. Det kan både kobles til C1, hvor eleven højst sandsynligt vil falde i karakter, hvis ikke vedkommende tager sin SUNDE FORNUFT i brug og går kildekritisk til kilden, og C5 hvor rytterne kan blive bortvist, hvis de ikke overholder rideskolens regler. Den SUNDE FORNUFT knytter sig dog ikke alene til at overholde reglerne, men også stille sig kritiske over for dem. Det gør sig gældende i følgende eksempel:

*(C6) Jeg er enig i, at vi skal følge stilmanualen, herunder at holde antallet af informationer til et nødvendigt minimum. Men jeg må også strengt opfordre til, at man bruger sin **sunde fornuft**, når man støder på situationer, som der ikke er taget højde for i stilmanualen og de afstemninger, der ligger til grund for stilmanualen (daTenTen17)*

Stilmanualen giver nogle anvisninger, men selvom det er vigtigt at følge dem, er det også vigtigt at tage højde fra andre elementer og vurdere – med sin kritiske tænkning og dermed sin SUNDE FORNUFT – om, hvorvidt disse anvisninger bedst muligt kan overholdes. Hvis de overhovedet kan overholdes. Det kræver dog, at man har en *viden* om den kontekst man befinder sig i, og med baggrund i sin viden, kan træffe de rigtige beslutninger, som er de bedste valg for sig selv – såvel som samfundet. Det handler ikke om at *bryde* reglerne, men derimod *fortolke* dem ind i sin nuværende kontekst. Det er i dette aspekt, der opstår en kobling til kollokationen SUNDE ØKONOMI, der ligeledes både arbejder på individniveau og samfundsniveau. Det involverer ikke en enkel krop, men kan påvirke omgivelserne, som reagerer på den SUNDE FORNUFT, der kommer i spil hos den enkelte. Al dette leder til følgende eksplikation:

[C] SUND FORNUFT

a. Det kan være sådan her

En person ved mange ting

b. Når en person ved mange ting er det godt

Hvis en person ikke ved mange ting, kan en person tænke over ting på en god måde

c. Når en person tænker på den her måde ved en person, hvad personen skal gøre

Når en person tænker sådan her, kan der ske noget godt

Hvis en person ikke tænker sådan her, kan der ske noget dårligt

Personen vil gerne ha' der sker noget godt

d. alle ved: det er godt når en person tænker og gør ting på den her måde

Det semantiske prim "god" er med til at give den positive ladning til kollokationen, og gør derfor SUND FORNUFT til noget ønsket, og har derfor et lignende komponent (d), der også er til stede i både SUND KROP og SUND ØKONOMI. Eksplikationen for SUND FORNUFT har dog en hel anden ramme end både SUND KROP og SUND ØKONOMI, og fordi den faste kobling mellem SUND₁ + FORNUFT ikke på samme vis kan skilles ad, ændres betydningen af SUND₁ i en væsentlig grad, fordi den er kraftigt påvirket af betydningen fra FORNUFT, hvilket også tydeliggøres i eksplikationen. Hvor KROP og ØKONOMI ikke havde stor betydning for selve eksplikationen, qua deres funktion som kollokator, kunne de udelades. Kombineres SUND₁ + FORNUFT resulterer i en eksplikation, der i højere grad præges af betydningen af FORNUFT, på grund af den øget kohæsion i ordforbindelsen. Alle tre komponenter af eksplikationen handler om *viden*, hvilket slet ikke gjorde sig gældende for de to forgående eksplikationer.

Sund fornuft som frasem

Eksplikationen af SUND FORNUFT leder mig frem til analysens formål: stemmer den semantiske betydning baseret på sprogbrug overens med ordbogens definition og inddeling af SUNDs polysemi? SUND KROP og SUND ØKONOMI tegner et væsentligt ens billede af den første polysemiske gren af SUND₁, hvilket bekræftes i den enslydende ramme. SUND ØKONOMI har dog væsentligt færre elementer end SUND KROP, hvilket skyldes den metaforiske brug af SUND₁, hvori kun nogle enkelte elementer overføres. Den store forskel mellem de to første kollokationers eksplikation og eksplikationen af SUND FORNUFT tyder i højere grad på, at der i denne ordforbindelse er tale om et **frasem** (Braasch, 2005: 98) i kraft af sin stærke ordforbindelse. Modsat SUND KROP og SUND ØKONOMI opstår basis for

Sundhed i sproget Sund: et polysemisk begreb

denne kollokation i stedet i ordet FORNUFT, der dermed bærer den semantiske kerne i frasmet. SUND FORNUFT tager ikke samme basisdel med fra SUND₁, som ved SUND ØKONOMI, og der er derfor ikke tale om en metaforisk forståelsesramme. Det er endvidere end pointe, at fraser bygges gennem reproduktion (Jakobsen, 2005: 150), og eftersom SUND FORNUFT er den mest populære kollokation i daTenTen17, er det endnu et tegn på den stærke forbindelse. Eftersom SUND FORNUFT er et fast frasem kan det være svært at afgøre, om denne definition af sund rent faktisk hører under den første polysemiske gren. Men hvis den semantiske betydning vægter mere i FORNUFT ved andre kollokationer, ville det være oplagt at lave en tredje polysemisk gren til denne forståelse af SUND.

Sund₂: bevægelsen mellem sund og usund

Den anden akse af den todelte polysemi bruges SUND₂ som noget, der ”fremmer et godt helbred – om mad, aktivitet el.lign” (DDO: Sund), og handler, i modsætning til den første betydning, om kroppens bevægelse mod (eller fra) et godt helbred. Den første gren af polysemien handlede netop om, at man *har* et godt helbred, mens den anden gren er fokuseret på de valg man tager, som *bevæger* en mod eller væk fra et godt helbred. De kollokationer SUND₂ optræder sammen med kan igen give en forståelse af, hvordan SUND bliver brugt og forstået. Det interessante ved den anden gren af polysemien er, at de naboord, som SUND₂ ofte optræder i sammenhæng med også i lige så høj grad optræder med antonymet USUND. Derudover bliver de elementer (fødevarer, handlinger med mere), der kan kategoriseres som SUNDE₂, ofte defineret ud fra hvad de *ikke* er. Det der defineres som SUNDT₂ står ofte i modsætning til det USUNDE. I anden del af analysen har jeg derfor valgt at opstille kollokationer med SUND₂ mod antonymet USUND for at få svar på, hvordan man kan eksplikere den anden gren af det polysemiske SUND, fordi der i betydningen af SUND₂ er tale om en *bevægelse* mellem to poler, hvorfor det nødvendigt at have begge poler med. Når det gælder ordbogsdefinitionen på USUND, vil man ligeledes se en polysemi, der minder om den, man finder ved SUND:

Usund: adjektiv

Betydninger:

1. *Skadelig for sundheden og helbredet*

Synonym: *Sundhedsfarlig* Antonym: *Sund*

a. *Overført: Dårlig; uheldig – fx om måde at handle på*

2. *Sygeligt af udseende*

(DDO: Usund)

Sundhed i sproget Sund: et polysemisk begreb

Den første betydning retter sig mod den anden akse af SUND₂, hvilket kan tyde på, at det at *fremme eller bevæge sig mod noget* bliver prioriteret i højere grad, når man bruger USUND⁷. Den anden gren af USUND passer sammen med den første gren af SUND og især eksplikationen af SUND KROP (jf. afsnittet ”Sund krop”), hvor udseende har en stor betydning. I denne del af analysen vil jeg dog udelukkende fokusere på den første betydning af USUND, da denne bruges til sammenligning med betydningen af SUND₂.

I daTenTen17 optræder SUND 268.350 gange som adjektiv, mens USUND kun optræder 24.064 gange som adjektiv. Der er altså en større tendens til at tale om kategorier som SUNDE frem for USUNDE. Det kunne også være med til at pege på, at der er et væsentligt større ønske om at være sund frem for usund, og det derfor italesættes mere. Det er også vigtigt at påpege at på trods af, at SUND og USUND er antonymer og hinandens modsætninger, og der findes mange kollokationer der optræder med både SUND og USUND, er det ikke alle ord, som kan bruges med begge forbindelser. Den kollokation, der optræder hyppigst med SUND, er eksempelvis SUND FORNUFT, men koblingen *USUND FORNUFT eksisterer slet ikke i korpusset eller i det danske sprogbrug (jf. afsnittet ”Sund fornuft”).

Der er alligevel en stor del kollokationer, som både findes med SUND₂ og USUND. Jeg har lavet et overblik over de mest hyppige kollokationer der optræder med både SUND₂ og USUND i daTenTen17 i følgende skema:

⁷ På trods af USUND har samme todelte polysemi, er det kun den første forståelse, som bruges i specialet og der differentieres derfor ikke mellem dem i teksten på samme vis som SUND₁ og SUND₂.

Sundhed i sproget
Sund: et polysemisk begreb

Ord	Antal gange ordet optræder med SUND	Procentdel	Antal gange ordet optræder med USUND	Procentdel
Kost	7.251	2,7 %	442	1,8 %
Livsstil	6.245	2,3 %	685	2,8%
Mad	7.554	2,8 %	1.070	4,4 %
Fødevarer	1.871	0,7 %	588	2,4 %
Snacks	1.643	0,6 %	171	0,7 %
Vaner	1.300	0,5 %	97	0,4 %
Fedt	1.193	0,4 %	232	0,9%
Slik	283	0,11 %	38	0,16%

Figur 5

I korpusset optræder ordet SUND væsentligt flere gange end ordet USUND, hvilket gør det svært at sammenligne frekvensen af kollokationerne for de to ord. For at gøre tallene sammenlignelige har jeg valgt at udregne procentdelen⁸ af frekvensen for kollokationerne i korpussets samlede resultater for henholdsvis SUND og USUND.

De fleste naboord har en tematisk og semantisk sammenhæng i og med størstedelen af dem omhandler noget, man kan spise. Derfor er det også sandsynligt, at disse naboord alle tillægger den samme betydning af henholdsvis SUND₂ og USUND, i kraft af deres funktion som kollokator. Forskellen i eksplikationerne vil derfor omhandle beskrivelsen af henholdsvis KOST, FØDEVARE og SNACK, mens betydningen af SUND for disse ord forbliver den samme. Disse eksplikationer bliver derfor i analysen samlet under kollokationen SUND MAD, da denne optræder hyppigst med både SUND og USUND, og semantisk formår at samle de andre naboord under sig som en samlet kategori. KOST er egentlig også en overordnet kategori, men MAD har en højere frekvens i det danske sprog ifølge korpusset, og derfor bliver forståelsen af SUND₂ og USUND lavet med udgangspunkt i MAD. Det samme gør sig gældende med kollokationerne SUND₂/USUND LIVSSTIL og SUNDE₂/USUNDE VANER, hvor eksplikationen samles under LIVSSTIL, fordi dette naboord optræder væsentligt hyppigere end VANER.

⁸ Procentdelen er udregnet med følgende formel: $\frac{\text{Antal gange kollokationen optræder}}{\text{Samlede antal resultater for SUND/USUND i daTenTen17}} * 100 = \%$

Sund og usund mad

Kollokationen SUND MAD optræder 7.554 gange i korpusset, mens USUND MAD optræder 1.070 gange. Disse to kollokationer optræder hyppigst, og derfor er det oplagt at starte med eksplikation af disse kollokationer. Procentvis fylder kollokationen USUND MAD væsentlig mere end SUND MAD, hvilket viser, at man har en større tendens til at tale om mad som usundt, frem for at tale om mad som sundt. Det samme gør sig gældende for USUND FØDEVARE der også optræder i langt højere grad end SUND FØDEVARE. Det tyder på, at når det gælder madvarer, så er der en højere tendens til at italesætte de usunde af slagsen. Når man taler om sund mad, handler det ofte om, at det kan være en lille smule svært at vælge det sunde, selvom der ikke er nogen tvivl om, at det er godt for en:

(D1) *Lillibeth Bjørklunds ønske om at give børn glæde ved **sund mad** og gode kostvaner og at engagere den voksne lykkes. Uden hævet pegefinger lærer man, hvad man skal spise mindst, mindre og mest af* (daTenTen17).

(D2) *Jeg har et stort ønske om, at vor tids børn kan få mulighed for at få et godt forhold til **sund mad*** (daTenTen17).

Eksemplerne viser, at man umiddelbart ikke har et godt forhold til eller en glæde ved sund mad, men at det derimod er noget der skal tillæres, som det ses i eksempel D1, hvor børn skal lære at finde en glæde ved sund mad. Det betyder, at sund mad ikke altid vækker glæde. Man ved, at det har gode egenskaber, men derfor betyder det ikke, at det nødvendigvis er det mest oplagte valg, eller det man har mest lyst til. Det samme udtrykkes i D2, hvor skribenten har et ønske om, at børnene lærer at holde af sund mad fra en tidlig alder. Den sunde mad bliver derfor en form for pligt, noget man skal spise, fordi man ved det har en god effekt på ens krop. Sund mad italesættes også som noget, der ikke nødvendigvis er nemt:

(D3) *Gode opskrifter på **nem, hurtig og sund mad**. opskrifter inde for kategorierne Morgenmad, frokost, middagsmad, desserter og salater.*

Når man omtaler opskrifter på SUND MAD, indgår adjektiverne ”nem og hurtigt” også rigtig ofte, og man kunne hurtigt antage, at sund mad var noget der både var let og hurtigt klaret, men det er faktisk på grund af det modsatte. Sund mad forbindes ofte med noget, der er besværligt og kræver både tid

Sundhed i sproget Sund: et polysemisk begreb

og overskud. Opskrifternes lethed skal derfor være med til at hjælpe læseren med at tage det rigtige valg: nemlig den sunde mad. Det er ligeledes også en tendens, som man finder ved SUNDE FØDEVARER, SUNDE SNACKS og SUND KOST. Det sunde skal være nemt, hvis det skal vælges til, og nogle gange skal man snyde individet til at vælge det sunde alternativ. Se eksempelvis følgende eksempel med SUNDE FØDEVARE: *Oplysning er vigtigt, men de fleste ved godt hvad der er sundt og usundt – det er vigtigt at bringe de **sunde fødevarer** frem i bevidstheden på linie med de "nemme løsninger" blandt det usunde* (daTenTen17). Det har sandsynligvis også noget at gøre med, at man har en idé om, at den sunde mad ikke smager lige så godt, som den usunde mad:

(D4) *Pointen er, at **sund mad** ikke skal smage sundt, det skal smage godt. Ellers gider vi ikke spise det. Har jeg ikke ret? "Sådan spurgte ernæringseksperter Christian Bitz, som mange bl.a. kender fra DR og TV2* (daTenTen17).

Som nævnt bliver den sunde mad dermed en form for pligt, man spiser, fordi man ved, at det er godt for sin krop, men ikke fordi, det er den mad, man nødvendigvis synes smager bedst. Det prøver mange at lave om på, ligesom ernæringseksperter Christian Bitz gør i ovenstående eksempel (D4). Alligevel taler man om sund mad, som noget nemt, smagfuldt og hurtigt i en meget høj grad. Endda i så høj grad, at det på trods af de mange positive adjektiver, alligevel ikke formår at ramme læserne med den ønskede effekt. Har det så nogen effekt at vælge det sunde frem for det usunde? Det tyder måden man taler om det på, hvor der nævnes mange positive virkninger på ens helbred:

(D5) *Jeg elsker generelt at spise **sund mad**, og med **sund mad**, motion, godt social liv, så føler jeg mig lykkelig* (daTenTen17).

(D6) *At lade eleverne modtage undervisning i ernæringslære og sundhed for at bevidstgøre dem om en god og fornuftig livsstil. At gøre klart for eleverne at **sund mad** masser af bevægelse og motion øger indlæringsmulighederne* (daTenTen17).

Når folk spiser sund mad, får de det både godt med sig selv rent følelsesmæssigt og øger også deres kroppe muligheder for at blive bedre, som det kan ses i eksempel D6, hvor børn kan blive klogere, hvis de spiser rigtigt. Hvis man vælger de forkerte madvarer, kan det derimod medføre til sygdomme.

Sundhed i sproget Sund: et polysemisk begreb

Dog når det gælder mad, handler det oftest om fedme og overvægt, der senere kan resultere i diverse følgesygdomme.

(D7) *Nogle gange kan det være svært at se, hvor mange kalorier, der gemmer sig i den hurtige spise, da den ofte er forklædt som **sund mad**. Fedme er udråbt som en folkesygdom, og et stigende antal danskere lider af den. Fedme kan dog bekæmpes gennem nogle enkle forholdsregler, og dermed nedsættes også risikoen for følgesygdomme som f.eks. diabetes og hjertekarsygdomme (daTenTen17).*

Taler man derimod om SUND KOST er der en større fokus på at italesætte de helbredende effekter, kosten kan have. Her kan en sund kost fremme immunforsvaret og holde næsten alle former for sygdomme og dårligdomme væk: *Det er generelt vigtigt at styrke immunforsvaret så meget som muligt for at undertrykke det virus, der er årsagen til infektionen. Først og fremmest ved en **sund kost** med rigeligt frugt og grønt samt undgåelse af mættet fedt og hvidt sukker - junk food i det hele taget (daTenTen17).* Når det gælder SUND MAD taler man i højere grad om overvægt og hvilke negative konsekvenser, dette kan have på ens helbred. Ikke desto mindre, er det stadig med til at tale om SUND MAD, som noget, der gør noget godt for både krop og sind. Og i sidste ende kan det resultere i et væsentligt længere liv:

(D8) *Vi ved alle, at sund mad og fysisk aktivitet giver et friskere og længere liv (daTenTen17).*

Der opstår en kobling til kollokationen SUND₁ KROP, hvori fundamentet for en sund mentalitet også lå i den fysiske krop. Det er netop de konsekvenser, den SUNDE MAD har. På baggrund af de viste eksempler, kan jeg dermed lave en eksplikation for SUND MAD, der lyder således:

[D] SUND MAD

- a. En person spiser [m] X
- b. Når en person spiser [m] X, kan personen tænke sådan:
 - ”X er godt for mig”
 - ”Når jeg spiser [m] X, gør jeg noget godt for min krop”
- c. Når en person spiser [m] X, kan den her person leve længe
- d. Ikke alle spiser [m] X

I eksplikationen SUND MAD har det været nødvendigt at inddrage det semantiske molekyle ”spise” [m], fordi det netop handler om, hvilke fødevarer, man vælger at indtage for at fremme ens sundhed. At ”spise” er et nødvendigt element for at forstå, hvordan mad fungerer i forhold til at fremme sundheden. Det samme vil gælde i den følgende eksplikation med USUND MAD.

Eksplikationen tydeliggør, at der er tale om noget godt (b,c), og ved alle eksempler er det tydeligt, at sund mad kun gør noget godt for en persons krop. Alligevel var det også tydeligt, at det ikke altid var det mad, man først ville vælge. Hvorfor vælger man alligevel det usunde? Den usunde mad vælges, fordi den oftest forbindes med hyggelige og rare følelser i det øjeblik, den bliver spist. Det kan til tider være en trøst, når man er ked det, og der kan den usunde mad hjælpe på humøret:

(E1) *Husk rødbeden på maden Netop fordi, **usund mad** virker både som belønning og trøst, er det svært at lade det være (daTenTen17).*

(E2) *Denne reaktion fører til, at man i lighed med narkotika, i stigende grad spiser mere **usund mad** for at opnå en tilsvarende tilfredsstillelse (daTenTen17).*

Den usunde mad sammenlignes endda med narkotika (E2), når man taler om den usunde mads afhængighedsskabende effekt. Man ved det er forkert, og at det ikke gør noget godt for ens krop, og alligevel giver det en rar følelse, en følelse af nydelse, som får en til at vende tilbage til det usunde valg. Det giver et aspekt til SUND i og med, det samtidig kommer til at handle om viljestyrke og når effekten viser sig ved en sund krop, er det et tegn på, at denne person også har en indre styrke og kan stå imod de fristelser, som den usunde mad tilbyder. Den usunde mad resulterer derfor i en ambivalent følelse, eftersom det i selve øjeblikket kan smage godt og aktivere belønningssystemer i hjernen, men efterfølgende resulterer i en dårlig følelse efterfølgende, fordi den effekt den usunde mad kan have (overvægt og andre synlige tegn) bliver et tegn på svaghed og manglende viljestyrke. Det kan få en til at føle skyld:

(E3) *Jeg er selv ikke langt nok til at kunne inspirere mine børn til at spise kernesundt og har da dårlig samvittighed når jeg nogle gange fylder dem med rigtigt **usundt mad**, men jeg er optimistisk*

og tror på at når jeg er langt nok i min egen livsstilsændring så kan jeg være et godt forbillede og spise så lækker mad at de slet ikke kan lade være med at ville følge mit eksempel (daTenTen17).

*(E4) Personligt føler jeg mig mefe tyk når jeg er inde i en periode hvor jeg ikke motioner og spiser for meget usundt. Hvis jeg derimod får trænet og skåret ned på den **usunde mad** føler jeg mig ikke tyk længere. Og det er til trods for at jeg hverken har tabt mig eller taget på. Min livsstil påvirker meget hvordan jeg føler mig (daTenTen17).*

Det er ikke alene en skyld, der kan nage individet, efter de har spist usundt, men den usunde mad kan også give bestemte negative følelser, som det ses i eksempel E4, hvor skribenten føler sig ”tyk”, på trods af at den objektive vægt egentlig viser de samme tal. Rent objektivt har vedkommende ikke ændret sig, men det har vedkommendes følelse af sig selv. Det giver dog ikke kun en dårlig følelse inden i for de personer, som spiser usund mad. Det har også en ydre effekt, og dermed en effekt på den sundhedsstatus, som første gren af polysemien i SUND handlede om:

*(E5) Hvorfor bliver du syg af at spise for meget **usund mad**? Du bliver syg, fordi kroppen bliver tyk og sløv af den usunde mad, og så kan du ikke lade være, du har lyst til (daTenTen17).*

*(E6) Den vigtigste for mig var at det jo gavner helbredet - Jeg spiser altså sundt, for at være sund og ikke for at tabe mig, det synes jeg virker meget mere overskueligt, og så taber man sig jo automatisk.. alt det **usunde mad** er jo skadeligt i længden for din krop, og hvorfor skulle man risikere alle mulige uhyggelige sygdomme som muligvis kræft, allergi, blodpropper, stress, maveproblemer, hud osv. når man nu rent faktisk kan gøre noget så "simpelt" som at spise sundt (daTenTen17).*

Når det gælder usund mad, påvirker det også ens fysiske helbred, og man risikerer flere sygdomme, hvis man holder sig til denne type kost. Det bliver dermed ikke muligt at leve lige så længe, som var en af de effekter, den sunde mad havde. Igen kobles den USUNDE MAD til den første akse af polysemien i SUND, fordi man ikke længere opnår det ungdommelige og smukke ydre, som den sunde kost resulterer i. Der ligger dermed samtidig en måde at tale om overvægt, som noget der ikke er pænt og attraktivt, fordi det bliver et udtryk for manglende selvbeherskelse.

Sundhed i sproget Sund: et polysemisk begreb

På baggrund af ovenstående lyder min eksplikation af USUND MAD således:

[E] USUND MAD

- a. En person spiser [m] X
- b. Når en person spiser [m] X, kan personen tænke:
 - ”X er ikke godt for mig”
 - ”Når jeg spiser [m] X, føler jeg noget godt indeni”
 - ”Når jeg spiser [m] X, er det dårligt for min krop”
 - ”Derfor kan jeg føle noget dårligt indeni, efter jeg har spist [m] X”
- c. Det er ikke godt hvis en person spiser [m] X
 - Hvis en person spiser X, kan personen ikke gøre det personen vil gøre
- d. Personen kan ikke leve længe, hvis personen spiser [m] X

Eksplikationen af USUND MAD har flere komponenter til fælles med SUND MAD, hvor disse blot er vendt til en negativ effekt denne betydning (a,b,c,d). Denne eksplikation har dog flere komponenter på grund af den ambivalens, som den USUNDE MAD aktiverer i folks følelser, når de spiser usundt. Det smager godt i selve øjeblikket, men fordi man ved det har negative konsekvenser for ens helbred, kan man ”føle noget dårligt indeni, efter jeg har spist X”. Derudover er der også en ekstra komponent: at personen ikke kan gøre det, vedkommende har lyst til på grund af de negative konsekvenser (c).

Sund og usund livsstil

LIVSSTIL optræder hyppigt med både SUND og USUND. USUND LIVSSTIL optræder flest gange ved resultaterne for USUND (jf. Figur 5). Selvom der er væsentligt flere eksempler med SUND LIVSSTIL frem for USUND LIVSSTIL, vil man i korpusset se, at USUND LIVSSTIL er den kollokation der procentmæssigt optræder hyppigst af de to, selvom kollokationen SUND LIVSSTIL følger stærkt med. Det var samme tendens, man kunne se for SUND MAD og USUND MAD, så her bliver USUND LIVSSTIL omtalt i højere grad end SUND LIVSSTIL, hvis man ser på det rent procentmæssigt, når man taler om noget som enten sundt eller usundt. Det kan have noget at gøre med, at der er et større fokus på at undgå både USUND MAD og en USUND LIVSSTIL, og det derfor italesættes i højere grad end deres sunde eksponent. Det gennemgående ved de naboord, der optræder med SUND er, at det udelukkende er positive ting, der er at sige om det:

(F1) *Projektets formål er sikre det videnskabelige grundlag for at kommende generationer af danskere igennem en **sundere livsstil** og en regionalt baseret kost og madkultur (Ny nordisk hverdagsmad) vil udnytte deres potentiale til bedre trivsel, positiv mental og fysisk udvikling, optimal sundhed og sygdomsforebyggelse (daTenTen17).*

(F2) *Dit "ny jeg" som fremover vil vil tage styringen mod en **sundere livsstil**. Du drømmer ikke om, hvor meget energi, glæde, humor og overskud det vil give dig! Du får det ikke uden kamp – og kampen er først og fremmest inden i dig og med dig selv (daTenTen17).*

(F3) *Vi ønsker alle at leve et aktivt liv med overskud og sundhed – og de fleste ved efterhånden at træning er en vigtig del af en **sund livsstil**, og at man lever længere, hvis man er aktiv i hverdagen (daTenTen17).*

En sund livsstil har en positiv betydning for både krop og sind, på samme vis som SUND MAD har det. Det giver overskud, glæde og en krop, som man både kan være tilfredse med, og som kan holde sygdom og dårligdomme på afstand, så man samtidig kan leve væsentligt længere. Som det også fremgår af eksempel F2, italesættes en sund livsstil også som noget, der omhandler viljestyrke. Det handler om at "tage styringen", og have viljen til at vælge de usunde (og afhængighedsskabende) valg fra for at opnå de ønskede resultater. Det bliver en hård kamp (F2), og det sunde valg italesættes igen, som det svære og besværlige valg. Livsstilen er en kombination af kost og motion med andre elementer, der alle skal sættes i spil for at man kan kalde sig sund.

Der er altså en del elementer, der går igen fra SUND MAD til SUND LIVSSTIL, og der tales meget om, hvilke positive effekter, de sunde valg har på vores helbred. Det kan være med til at holde sygdom på afstand. Man tænker dermed at SUND udelukker al sygdom, når man italesætter sig selv eller andre som sunde. Det gælder dog ikke, hvis man ser på følgende eksempel på SUND LIVSSTIL:

(F4) *Du lærer også om betydningen af mad, motion og andre faktorer, når du fejler noget med hjertet. Du får desuden inspiration til en **sund livsstil** i relation til hjertesygdom. (daTenTen17).*

På trods af, at man har en hjertesygdom, kan man sagtens have en sund livsstil. Det samme gør sig gældende ved folk med diabetes. På trods af at man oftest omtaler SUND som lig med "uden sygdom",

Sundhed i sproget Sund: et polysemisk begreb

så gør det sig ikke gældende ved enkelte tilfælde af sygdom, som ikke er livsstilrelateret. Den type diabetes der er afhængig af livsstil, omtales ikke på samme måde, men kun den, man er født med. Det kommer ikke til at have en betydning for den følgende eksplikation af SUND LIVSSTIL, men det er en vigtig pointe at have med videre til specialets kommende afsnit (se ”Sund i sygdomsdiskurs”). Jeg kan derfor på følgende baggrund lave en eksplikation, der lyder som følger:

[F] SUND LIVSSTIL

a. Det kan være sådan her

En person gør noget med kroppen på en måde

Personen spiser [m] gode ting

b. Når en person gør den her slags ting et stykke tid, kan personen tænke sådan:

”Jeg gør de her ting, fordi det er godt for mig”

”Det er godt for min krop”

c. Personen føler noget meget godt, når personen gør den slags ting

d. Når personen gør den slags ting, kan personen leve i lang tid

e. Ikke alle lever på den her måde

Fordi maden er en stor del af den sunde livsstil (se eksempel F2 og F5), optræder molekylet ”spise” [m] endnu engang, men det er vigtigt at understrege, at handling i form af motion har mindst lige så stor betydning for den sunde livsstil (se eksempel F3 og F5). Handlingen bliver tydelig i alle eksplikationens komponenter (a-e) gennem primet ”gør”, og i komponent e bliver det understreget, at det ikke er alle, der ”gør sådan her”, fordi det netop kræver viljestyrke. Det vil gentage sig i eksplikationen for USUND LIVSSTIL, hvor de fleste komponenter igen vil blive vendt mod negative konsekvenser.

Der er endnu engang et gennemgående tema for det usunde ved at det er svært at bryde ud af, og det oftest er den nemmeste løsning:

*(G1) Socioøkonomi og psykologi - at kende og sammenkoble årsagerne til **usund livsstil** med den enkeltes vanskeligheder ved at bryde usunde vaner og undersøge historiske, aktuelle og etiske aspekter af samfundsmæssige forsøg på regulering af livsstil (daTenTen17).*

Sundhed i sproget Sund: et polysemisk begreb

(G2) *Også derhjemme fik den **usunde livsstil** efterhånden taget helt over, og tit og ofte besluttede vi os for den nemme løsning - nemlig at hente fastfood eller pizza til aftensmaden, og kunne jeg nå at snige en ekstra burger eller to ned på hjemvejen, så gjorde jeg det (daTenTen17).*

(G3) *Det er der, at jeg virkelig skal stramme ballerne for ikke at falde tilbage til den **usunde livsstil**. Det er her den virkelige hårde kamp skal kæmpes (daTenTen17).*

Det bliver en hård kamp at bryde ud af den livsstil, som ikke gør noget godt for én. Det især i eksempel G3, hvor også verberne ”falde, bryde og tage over” viser, at det kræver viljestyrke at holde sig til den sunde livsstil, og at det usunde element nemt kan få overtaget én. Det bliver også tydeligt i de skræmmende konsekvenser, det har for ens helbred:

(G4) ***Usund livsstil** giver langt flere diabetes. Antallet af mennesker med diabetes er eksploderet i de seneste år (daTenTen17).*

(G5) *Kronisk sygdom relateret til **usund livsstil** omfatter bl.a. diabetes, hjerte-karsygdomme, kroniske lungesygdomme, knogleskørhed og leddegigt (daTenTen17).*

(G6) *Er kræft - en af nutidens mest dødelige sygdomme - hovedsageligt skabt af menneskets moderne og **usunde livsstil**? (daTenTen17).*

Igen associeres det usunde med noget, som fører direkte til sygdom, som vil resultere i kortere levetid. Eksempel G4 viser tilmed, at der er en større del af danskerne, som netop lever en usund livsstil, hvilket øger antallet af personer med sygdom. Det kan netop skyldes, at den usunde livsstil er væsentligt nemmere at leve efter, selvom det ikke italesættes med ord som ”hurtigt og nemt”, frem for den sunde, som kræver væsentligt mere kamp og viljestyrke. Betydningen af USUND LIVSSTIL lyder dermed:

[G] *Usund Livsstil*

a. Det kan være sådan her

En person gør noget på en måde

Personen spiser [m] dårlige ting

b. Når en person gør den her slags ting et stykke tid kan denne person tænke sådan:

”Det er ikke godt for min krop”

c. Personen føler noget dårligt, når personen gør den slags ting

d. Når personen gør det her i lang tid, kan personen ikke leve i lang tid

e. Mange vil ikke have, at personen gør sådan her

De fleste komponenter går igen fra SUND LIVSSTIL til USUND LIVSSTIL, med den forskel, at de her er vendt mod en negativ effekt (”det er ikke godt for min krop”). Der er samtidig også tilføjet et ekstra komponent (e), fordi det ikke kun er den enkelte, der ønsker, at det skal være sådan her, men mange ønsker, at folk vælger den usunde livsstil fra. Denne komponent spiller sammen med den dårlige samvittighed man får, når man ”falder i” (G3), fordi man ved andre ikke ønsker, man lever på denne her måde, fordi det, på samme vis som USUND MAD, resulterer i sygdom og forhindrer dermed en person i at leve livet på den måde, de ønsker.

Eksplikationerne af kollokationerne med SUND₂ leder mig videre til analysens formål og besvarer spørgsmålet om der er overensstemmelse mellem ordbogen og sprogbrugen. Når det gør sig gældende for den anden gren af polysemien, er der et overlap mellem definitionen fra ordbogen og den måde, SUND₂ rent faktisk bruges på. Det var ret tydeligt i eksplikationerne, at de eksplikationer med SUND₂ var en bevægelse mod noget godt (sundt), som det også blev fremhævet i Den Danske Ordbog ”som fremmer et godt helbred – om mad, aktivitet el.lign” (DDO: Sund), mens USUND havde den præcis modsatte effekt: ”Skadelig for sundheden og helbredet” (DDO: Usund), hvilket gjorde sig gældende med den vægt, der blev lagt på de sygdomme, som rammer en ved en usund tilstand. De fire eksplikationer gennem SUND₂ havde alle en lignende ramme, idet deres semantiske basis lå i ordet SUND eller USUND, hvor MAD og LIVSSTIL begge fungerede som kollokator. Derudover var det tydeligt, at alle i grove træk handlede om *valg* – især når det gælder det spiselige og aktiviteter – og brugen af denne betydning af SUND stemmer derfor godt overens med ordbogsdefinitionen.

Sundhedsdiskurser

certain cultural-specific keywords can act as linchpins for whole networks of meaning and that to penetrate their meanings is to gain entry into a whole cultural world

(Wierzbicka, 2010: 4)

Med baggrund i den semantiske analyse og de dertilhørende eksplikationer af begge grene af SUND, vil jeg nu træde et skridt tilbage og bruge resultaterne til at se nærmere på tre udvalgte diskurser. SUND kan optræde i mange diskurser, hvilket blev tydeliggjort alene i specialets problemfelt ("En verden fokuseret på sundhed"), men gennem den semantiske analyse er der især tre diskurser, der træder frem, hvor betydningen både er med til at blive skabt af den diskurs SUND optræder i, men samtidig også er med til at bestemme diskursen. Formålet med den kulturelle diskursanalyse er at afdække de verdensbilleder og værdier, der opstår gennem brugen af SUND i en dansk kontekst. Det er ikke muligt at afdække et fuldkomment verdensbillede og den værdi, SUND har i det danske sprog, der opstår i forbindelse med brugen af SUND, men det er muligt at afdække hvordan SUNDs betydning spiller en rolle for de enkelte præsenterede diskurser.

Fordi SUND FORNUFT skilte sig ud i eksplikationen under SUND, er det relevant at tage et nærmere kig på, hvordan den optræder i en coronadiskurs. Modsat alt andet i analysen, vil den tage udgangspunkt i en utrolig aktuel diskurs og fokusere på, hvordan statsminister Mette Frederiksen har gjort brug af ordet SUND FORNUFT i forbindelse med de pressemøder, der har været gennem de seneste måneder. Empirien afviger fra det ellers brugte korpus daTenTen17, med det formål at belyse, hvor centralt et begreb SUND FORNUFT er i en krisetid i dansk sprogbrug, eftersom man i krisetider, må nævne det, der er vigtigt. De efterfølgende afsnit vil igen basere sig på empiri fra daTenTen17, og vil afdække de diskurser der opstod i den semantiske analyse: Den sort/hvide-diskurs i SUND₂ og den finurlige pointe om, at man både kan være syg og sund.

Sund fornuft som kernebegreb i en coronadiskurs

Kollokationen SUND FORNUFT var den mest anvendte kollokation i daTenTen17, hvilket tyder på den har en stor betydning i en dansk kontekst. Sund fornuft er baseret på viden, som er noget alle har eller

kan tages i brug, og som bruges i forskellige kontekster. Skoleeleven bruger den til analysen af historiske kilder i historietimen (eksempel C1), mens rytteren bruger den til at begå sig i sin lokale rideklub (Eksempel C5). Det med at tilegne sig viden og bruge denne, når man udfører handlinger og tager beslutninger er en værdi, som minder om den, der ligger i det engelske begreb COMMON SENSE, hvor det er vigtigt at tænke sig om, inden man udfører en handling (Wierzbicka, 2010: 329). I en aktuel sundhedskrise kan der derfor være oplagt at gøre brug af se nærmere på brugen og betydningen, der ligger i ordet SUND, og Mette Frederiksen har da også op til flere gange gjort brug af ordet SUND FORNUFT i forbindelse med de afholdte pressemøder:

*Og det bekræfter jo nok engang, at selvom vi nu går i retning af påbud og også har tænkt os, at myndighederne skal bruge det, så hviler det stadigvæk på danskernes **sunde fornuft**. Og det vil sige, der skal, på baggrund af det sundhedsmyndighederne har sagt, være mere afstand fysisk imellem os, og man skal tage hensyn til hinanden i den omgang, man har, selvfølgelig ikke mindst, hvis man er syg, så skal man faktisk blive hjemme, også selv om det ikke har noget med corona at gøre.*

(Web 7)

Selvom Mette Frederiksen forklarer, at myndigheder kommer med et sæt regler, kan politiet ikke sørge for, at alle danskere overholder disse retningslinjer til punkt og prikke. Derfor beder hun om, at danskerne bruger deres ”sunde fornuft”, så de i så høj grad som muligt overholder retningslinjerne. Men som nævnt, handler den sunde fornuft ikke alene om at overholde bestemte regler, men også fortolke dem og forholde sig kritisk til de regler der gør sig gældende, fordi de ikke nødvendigvis tager højde for den enkelte kontekst. Et eksempel er i genåbningens fase 2, hvor flere skoleelever kommer tilbage på skolebænken, men det betyder, at afstandskravene ikke nødvendigvis er mulige at overholde:

Direktør i Sundhedsstyrelsen, Søren Brostrøm: [...] Hvis man har det meget med at vandre meget rundt imellem folk og samtidig underviser meget højlydt, så skal man nok lige overveje afstandskravene.

Så, så, så igen, vi giver nogle anbefaler ud til, hvordan man kan, tage det ned.

*Statsministeren: Så med andre ord – almindelig **sund fornuft** er også godt at have med sig i alle, alle livets forhold. Også, når man er i gang med at genåbne et land*

(Web 8)

Den SUNDE FORNUFT bruges til at tage en beslutning om ens eget handlingsmønster: udsætter man eleverne for eventuel smitte, hvis man som underviser bruger hele sin undervisning på at gå rundt blandt eleverne? Deraf kommer opfordringen fra Mette Frederiksen om, at danskerne skal bruge deres sunde fornuft: det er vigtigt, at de selv fortolker de nuværende retningslinjer, så det stemmer overens med den kontekst, de befinder sig i. Er det mere sikkert at holde sig ved tavlen? Sundhedsmyndighederne giver ikke de absolutte svar, det gør ens SUNDE FORNUFT. Gentagelsen af SUND FORNUFT afspejler den *intention*, der ligger bag hos Mette Frederiksen, fordi gentagelsen af SUND FORNUFT netop er med til skabe og forme diskurser (Partington & Marchi, 2015: 231). Modsat eksemplerne fra daTenTen17 er Mette Frederiksens taler væsentligt mere velformuleret og gennemtænkt med det formål at fremme en bestemt politisk dagsorden. Hun former hermed en coronadiskurs, hvor den sunde fornuft spiller en væsentlig rolle og ansvaret udleveres til den enkelte borger, frem for regeringen alene, og de danske borgers sundhed bliver dermed et fælles ansvar.

Hvis det er muligt at blive ved med at bruge sin sunde fornuft, er det muligt at holde så mange sunde og raske som muligt. Det binder sig samtidig op på et ønske om at leve længere, fordi en SUND KROP uden coronavirus lever længere end en syg eller usund krop. Det gør sig dog ikke kun gældende for det enkelte individ, men et ønske om at andre i samfundet også forbliver sunde og raske. Coronavirus øger risikoen for et kortere liv og har på verdensplan kostet mange mennesker livet. Når SUND FORNUFT bruges i denne diskurs, kommer det dermed til at handle om at være sund og rask.

I afsnittet ”Sund fornuft” argumenterede jeg for, at SUND FORNUFT var et frasem, som ikke hørte under betydningen af SUND₁, fordi den i eksplikationen i højere grad baserede sin betydning på FORNUFT frem for SUND. I denne coronadiskurs passer betydningen af SUND FORNUFT på sin vis bedre under SUND₁, fordi komponenten ”når X tænker og gør sådan, kan X leve længe” passende kunne tilføjes i et cultural script⁹ baseret på SUND FORNUFT, når begrebet optræder i denne coronadiskurs. Aspektet med længere levetid, der stammede fra betydningen SUND KROP, kan dermed overføres til

⁹ Et ”cultural script” er en eksplikation af en fælles forståelse om en bestemt diskurs. Det kan beskrive måder at tænke, handle eller tale på (normer) inden for et diskursivt fællesskab (Levisen & Waters, 2017: 12).

betydningen af SUND FORNUFT og tilføjer et mere langsigtet perspektiv. Når den sunde fornuft tages i brug, og man på baggrund af sin tækning tager de ”rigtige (og fornuftige) valg”, sikrer man individet – og samfundets – sundhed, hvilket øger muligheden for længere levetid hos den enkelte såvel som gruppe. I denne diskurs skaber SUND FORNUFT dermed også et fundament for, at man kan gøre flere ting på baggrund af de rette beslutninger, hvilket også var gældende for både SUND KROP og SUND ØKONOMI, hvor en person kan tænke ”Jeg kan gøre det jeg vil gøre, det er godt”. Denne betydning coronadiskursen tilføjer til SUND FORNUFT gør sig også gældende ved eksempel C4 og C5. I eksempel C4 stod der: ”Det siger vel sig selv, at vi skal overholde alm. hygiejne, og **sund fornuft**” (C4). Dårlig hygiejne i et køkken kan resultere i sygdom hos spiseren, og SUND FORNUFT træder derfor i spil som et vigtigt element til at bevare en SUND KROP, når man skal tage beslutninger. I eksempel C5 handlede det om, at rytterne overholdt bestemte regler for opførsel på rideskolen. Det kan nemlig være *farligt* at ride på en mørk landevej uden lys og reflekser (C5), fordi det vil kunne resultere i en ulykke med et køretøj involveret, der ikke har set hverken hest eller rytter, hvor både hest, rytter og billist i værste fald mister livet. Denne betydning af SUND FORNUFT kan være med til at forklare, hvorfor ”fornuftig” og SUND FORNUFT hører under den første polysemiske gren i Den Danske Ordbogs definition af SUND. Selvom SUND FORNUFT i disse kontekster spiller sammen med betydningen af SUND₁, er det stadig vigtigt at påpege, at SUND FORNUFT stadig har stor vægt på, at det er *fornuften*, der tages i brug, når det handler om de sunde valg. Selvom konteksten tilskriver yderligere betydninger for SUND FORNUFT gennem et cultural script, beholder den stadig sin forankring i ordet FORNUFT. I de andre eksempler fra daTenTen17, blev det tydeligt, at det ikke var alle kontekster, hvor et længere liv var centralt: skoleeleven bringer eksempelvis ikke sit live i fare ved ikke at bruge sin sunde fornuft i analysen af en historisk kilde (C1). Betydningen af SUND FORNUFT afviger i højere grad fra betydningen af SUND₁ i denne type kontekst, hvilket argumenterer for at ordforbindelsen er et frasem.

Balancegang i sort/hvid-diskurs

I den semantiske analyse af både SUND₁ og SUND₂ var det tydeligt, at der var tale om, at nogen enten var sund eller usund, og at der ikke var tale om muligheden for at være midt mellem de to poler. I betydningen blev det tydeligt, at der opstod en sort/hvid-diskurs, idet der ikke var efterladt meget til grålige nuancer, hvilket især blev tydeligt i SUND₂, hvor mad blev omtalt som ”X er sund” eller ”X er usundt”. Ydermere er det interessant, at der i betydningen af SUND₁ italesættes en balancegang, som netop involverer en mellemvej, hvor væske- og kalorieindtag skulle være lig med tab af væske og kalorieforbrænding. Dog overdøves denne balancegang i den sort/hvide-diskurs, der opstår i det

nogen eller noget kan omtales som sund eller usund, men der ikke findes et adjektiv, som beskriver en mellemting.

Kollokationer er med til at skabe diskurser, og det er præcis, hvad der sker i dette tilfælde, og deres høje frekvens har en stor betydning. Alle kollokationer – uden undtagelse – er et eksempel på den sort/hvide-diskurs der eksisterer. Ordene KROP, ØKONOMI, FORNUFT, MAD, og LIVSSTIL kan alle optræde med adjektivet SUND, og de kan – med undtagelse af FORNUFT – optræde med antonymet USUND. Derudover efterlader eksplikationerne ingen tvivl om, at det sunde er godt, og det usunde er dårligt. Alle eksplikationer med SUND indeholder primet ”god”, og det er tydeligt, at de sunde valg er noget, som er ”godt for mig”. Eksplikationerne for SUND₁ viser tilmed, at en status som SUND er med til at skabe et fundament med overskud og positive effekter, hvilket ses i komponenten ”Jeg kan gøre det jeg vil gøre, det er godt”. Det positive element, der tydeliggøres gennem de positive adjektiver, der knytter sig til SUND *frisk, smuk* (A1), *glød* (A2), *velvære* (A4) og *overskud*(A5) er med til at vise, at denne sundhedsstatus er noget der er ønsket. Samtidig går modsætningen igen i de eksplikationer om USUND, hvor det bliver tydeligt, at det bestemt er ”X er ikke godt for mig”, og hvor man ender med at være *tør, farveløs* og *hænger med hovedet* (A2). Denne sort/hvide-diskurs er samtidig med til at give individet et ansvar for at vælge det sunde:

Hvis bare danskerne gad tage ansvar for deres børn, børnebørn, sundhed og privatøkonomi SÅ ville der være milliarder til skattelettelser og velfærd. Bare danskerne usunde livsstil koster vel samfundet op mod 100 mia om året alt inkl. (daTenTen17).

Gennem verbet ”gad” er skribenten med til at understøtte og reproducere en diskurs, hvor spørgsmålet om sundhed (og økonomi) alene handler om individets valg. Der hersker ingen tvivl om, at den sort/hvide-diskurs italesætter, at en usund livsstil er selvforskyldt for den enkelte, og derfor bliver den enkelte persons ”dårlige og dovne valg”, hvilket får negative konsekvenser for alle andre, fordi det koster samfundet flere penge, når folk skal behandles for livsstilssygdomme som *diabetes* (G4), *hjerte-karsygdomme, kroniske lungesygdomme, knogleskørhed og leddegigt* (G5) og måske endda *kræft* (G6). Disse sygdomme kræver behandling, og denne behandling koster samfundet penge. Penge der, ifølge skribenten i ovenstående eksempel, kunne bruges bedre. Det kunne i stedet gå til skattelettelser, som ville give den enkelte forbruger flere penge mellem hænderne, det kunne bruges til at sikre lige rettigheder til alle eller behandling af dem, som ikke har selvforskyldte sygdomme.

Det ovenstående aspekt af den sort/hvide-diskurs, med individets ansvar for sig selv, understreger, at det bliver en værdi at være SUND. Når man er sund, får man overskud til at være noget andet for andre, hvilket er modsat det underskud og den hjælp, man har behov for, når man er usund. Det er netop også derfor der bliver gjort så meget, for at opretholde den sunde livsstil. Eksempelvis i D4, hvor Bitz understreger, at den sunde mad ”ikke skal smage sundt, men skal smage godt”. Derudover optræder adjektiverne *nemt* og *hurtigt* (D3), fordi det er en stor kamp at opretholde en sund livsstil: ”Du får det ikke uden kamp – og kampen er først og fremmest inden i dig og med dig selv” (F2). Fordi det ofte bliver en kamp, søger man nemme måder at gøre det for sig selv på – og andre:

*Da gamle vanemønstre kan være med til at fastholde en patient i en **usund livsstil**, kan sygeplejersker gennem "nudging" aktivt påvirke og ændre patientens vaner i forhold til f.eks. mængden af mad og slik, der bliver indtaget. Gennem nudging kan sygeplejersker derfor skabe nogle rammer, som gør den sunde vej nemmere og de usunde valg mere besværlige (daTenTen17).*

Den sort/hvid-tænkning kan virke voldsom, og italesættelsen om fødevarer, vaner og livsstil efterlader ikke mange nuancer på trods af balance, som var et vigtigt element i SUND₁. Derfor opstår der også en modstand til den forståelse. Modsætningen til denne hårde optegning er derfor idéen om, at det sunde egentlig ikke er så sort/hvidt, som man skulle tro. Der er få, der eksplicit forsøger at skabe en moddiskurs, hvor de forsøger at gøre op med sort/hvid-tænkningen. Se eksempelvis følgende teksteksempel fra korpus:

I forrige episode snakkede jeg om, hvorfor du skulle droppe idéen om sund og usund mad, hvorfor det her sort-hvid syn på mad ofte fører til mere overspisning, og hvorfor man i virkeligheden ikke kan sige, at noget mad udelukkende er sundt eller usundt

(daTenTen17)

Skribenten ønsker tydeligvis, at denne diskurs skal droppes, men ender i stedet med at forstærke den gennem sit ordvalg. Fænomenet er nøjagtigt det som George Lakoff skriver om i *Don't think of an elephant!* (2004). Det øjeblik man opfordrer andre til at droppe tanken om en SUND/USUND-diskurs, forstærkes den, fordi diskurser eller ”frames” forstærkes af negationer (Lakoff, 2004: 3). Idet skribenten taler om, at ”du skal droppe idéen om sund og usund mad”, er skribenten med til at

forstærke idéen om sort/hvid tænkning gennem sin negation, fordi vedkommende netop gør brug af kategorierne SUND og USUND. Den sort/hvide tænkning eksisterer derfor i bedste velgående og vil fortsætte med sin stærke kategorisering, indtil nogen vælger en anden "frame" til den. Diskursen med det skarpe skel mellem SUND og USUND står dermed stærkt i det danske sprog, hvis man ser på teksteksemplerne fra daTenTen17, hvor det – som nævnt – er ganske få, der kæmper kampen mod sort/hvid-tænkningen, fordi ideen om sundhed er fast forankret i adjektivet. Det tyder på, at man kan have et behov for at skelne mellem sine valg i dagligdagen som henholdsvis SUND eller USUND for at skabe en idé om, hvorvidt disse valg er "rigtige" eller "forkerte". Det ovenstående viser også, at på trods af polysemien i SUND, så optræder begge polysemier inden for samme sort/hvid-diskurs, i en forbindelse mellem bevægelse (SUND₂) og mål (SUND₁). Denne sort/hvide diskurs er med til at skabe en gensidig afhængighed mellem de to betydninger. Det understreger ligeledes at sundhed er vigtigt for den danske sprogbruger, fordi man gerne vil tage det "rigtige" valg.

Sund i sygdomsdiskurs

En interessant pointe fra SUND LIVSSTIL viste sig i eksempel F4: "Du lærer også om betydningen af mad, motion og andre faktorer, når du fejler noget med hjertet. Du får desuden inspiration til en **sund livsstil** i relation til hjertesygdom". Eksemplerne der omhandlede SUND₂ bar præg af, den sort/hvide-diskurs mellem SUND og USUND, men F4 er et eksempel på en nuance, som ikke umiddelbart stemmer overens denne diskurs. Begge polysemiske grene lagde vægt på, at de sunde valg havde udelukkende positive konsekvenser, og hvis man ikke var sund (og dermed usund), var det lig med sygdom som følge af de forkerte valg. *Overvægt* (D7, *diabetes, hjertekarsygdomme* (D7), *dårlig mentalt helbred* (E4) og endda "muligvis kræft, allergi, blodpropper, stress, maveproblemer, hud osv." (E6), er alle eksempler, der er med til at sætte lighedstegn mellem SUND og RASK, og i Den Danske Ordbog optræder RASK også som synonym til SUND₁ (DDO: Sund). Kollokationen SUND OG RASK optræder i høj grad sammen i daTenTen17. I væsentlig lavere grad optræder kollokationen SYG + SUND eller SUND + SYG i daTenTen17. Når SYG og SUND optræder sammen, er det oftest i form af en skelnen: *Ved hjælp af multispektralfotografering kan man skelne mellem sunde og syge planter [...]* (daTenTen17), men enkelte eksempler viser, at det er muligt at være syg og sund samtidig:

*Man kan være sund og syg på samme tid Ovenstående sundhedsforståelse betyder, at det er muligt at være **syg og sund** på én gang og således have livskvalitet på trods af sygdom. Det er den forståelse, der bl.a. ligger bag de kurser som kommunen tilbyder borgere med kronisk sygdom, hvor man*

arbejder med borgernes sundhed og robusthed på trods af deres sygdom. Samtidig gør det omvendte sig gældende: At man kan være rask, men af forskellige årsager kan have en svag følelse af sammenhæng i tilværelsen, og således have svært ved at takle problemer og stress

(daTenTen17)

På trods af, at USUND resulterer i sygdom, så er det sjældent, man sætter lighedstegn ved sygdom og det at være usund. I det ovenstående citat kommer SUND også i højere grad til at handle om den mentale tilstand, fordi livskvalitet i høj grad er afhængig af den mentale tilstand. Den usunde følelse består i dette tilfælde i den sammenhæng, man har i livet, den måde man takler problemer på, en følelse af svaghed og stress. Det er dermed ikke nødvendigvis det kropslige fundament, der gør det muligt for individet at åbne nye muligheder, men derimod i højere grad vedkommendes mentale indstilling til verden. Ved sygdom vil man ofte være forhindret i at gøre ting, og komponenten fra SUND KROP ”Jeg kan gøre det jeg vil gøre, det er godt” vil blive udeladt i betydningen SYG eller have en modsat komponent i form af ”jeg kan ikke gøre det jeg vil, det er dårligt”. Det gør sig eksempelvis også gældende i Goddard og Wierzbickas eksplikation af ”she was **ill**”, hvor komponenten ”she couldn't do some things at that time like at other times” indgår (Wierzbicka, 2020). Ser man derimod på eksplikationen af ”She was **sick**”, vil man opdage, at *sick* ikke har samme komponent, hvor personen ikke er forhindret i at gøre de samme ting, som gjorde sig gældende for *ill*¹⁰. Ikke desto mindre, så vil der i en eksplikation af SUND i en sygdomsdiskurs stadig være en komponent, der hed ”Jeg kan gøre det jeg vil gøre, det er godt” samt den efterfølgende ”På grund af det her, føler jeg noget godt inden i”, hvilket er to centrale komponenter fra SUND KROP og SUND ØKONOMI. Til gengæld vil den centrale komponent med længere levetid ikke kunne være til stede i denne betydning af SUND, eftersom det fysiske fundament, kroppen, er fysisk begrænset i kraft af sin kroniske sygdom. I denne kontekst, bliver sund derfor et spørgsmål om mental indstilling.

¹⁰ Det er samtidig værd at bemærke, at man i engelsk ikke ville omtale nogen som værende ”*sic/ill and healthy”.

Konklusion

Ved brug af Naturligt Semantisk Metasprog fik jeg afdækket og klargjort noget af den betydning, der ligger i ordet SUND, og gennem korpusanalysen blev det tydeligt, at ordbogens polysemi i overordnet grad stemte overens med ordets semantiske betydning og brug. Den semantiske betydning blev tydeliggjort gennem eksplikationer af kollokationerne SUND KROP, SUND ØKONOMI, SUND FORNUFT, SUND MAD, USUND MAD, SUND LIVSSTIL og USUND LIVSSTIL. Problemet opstod i den overførte betydning af SUND, hvor SUND FORNUFT viste sig at være et frasem frem for en ren kollokation, som i andre kollokationer, og betydningen trak det meste af sin forståelse af FORNUFT, hvilket afskar betydningen fra den betydning, der ellers fremgik i ordbogen. Det argumenterede for, at den overførte betydning af SUND passende kunne få sin egen gren af polysemi, eftersom den havde sin semantiske kerne i FORNUFT. Til gengæld opstod der i coronadiskursen et cultural script, der i høj grad trak på en forståelse, der stammede fra SUND, hvilket argumenterede for, at den overførte betydning af SUND passede under SUND₁.

Ydermere producerede alle kollokationer en sort/hvid-diskurs, hvori der opstår et meget kraftigt skel mellem, hvad der er rigtigt og forkert. Denne stærke diskurs fortæller noget om, at den danske sprogbruger i høj grad ønsker at gøre det rigtige, og samtidig sætter det en værdi i en bestemt type udseende, hvor det er vigtigt at være smuk, frisk og fyldt med overskud. På trods af denne hårde opdeling og stærke sort/hvid-diskurs, er det alligevel mulige både at være sund og syg. I denne diskurs handler det sunde, derimod i højere grad om individets mentale indstilling, hvor alt kan lade sig gøre, hvis blot man kæmper for det.

Der kan næppe herske nogen tvivl om at sundhed spiller en central rolle i det danske sprogbrug, og selvom der i høj grad er tale om en sort/hvid-opdeling, gemmer der sig enkelte nuancer, hvilket blandt andet kommer frem i de cultural scripts, der kan tilknyttes. Undersøgelsen har været med til at klarlægge enkelte perspektiver på, hvordan danskerne tænker om sundhed.

Perspektivering: Andre relevante sundhedsdiskurser

Som nævnt i begyndelsen af afsnittet ”Sundhedsdiskurser” blev der udvalgt tre diskurser på baggrund af den semantiske analyse, der var interessant at dykke ned i. Dog er der andre diskurser, det også kunne være relevant at undersøge nærmere og disse nævnes for at samle op på emner, der også opstod i forbindelse med specialets problemfelt. De valgte diskurser, med undtagelse af ”Sund fornuft i en coronadiskurs”, er forankret i en generel forståelse i det danske sprogbrug. De følgende forslag til videre arbejde, er mere forankret i politiske dagsordener og videnskabelig evidens end man ser hos den almene sprogbruger.

Sundhed i politik

Det kunne være interessant at undersøge betydningen af sundhed, når den optræder i en politisk diskurs. Ofte taler politikere om ”lighed i sundhed”, og Alternativets partiprogram nedskriver en vision om ”lighed i sundhed”, fordi de mener, uligheden bliver større i sundheden i det danske samfund (Web 9). I sådan en politisk diskurs kunne det endvidere være oplagt at undersøge, hvordan forståelsen af sundhed eventuelt påvirkes af en bestemt politisk ideologi. Denne undersøgelse ville i højere grad kunne give afsæt til en kritisk diskursanalyse, fordi betydningen også er præget af magt og ideologier (Jones, 2017: 372).

Konventionel mod alternativ behandling

Det kunne endvidere være interessant at undersøge betydningen af SUND på baggrund af konventionelle behandleres forståelse mod forståelsen af sundhed hos alternative behandlere. Der er bestemt en uenighed blandt de to, hvor begge sider er dybt uenige med hinanden. Blandt andet brøler sundhedsdebattøren Morten Elsøe, der er uddannet Cand.scient. i molekylær ernæring og fødevareteknologi, mod alternativ behandling og ønsker at sætte videnskaben som vigtigt evidens, når der tales om sundhed (Web 10). Det kunne give anledning til forskellige brug af ordet SUND, som ville være oplagt at undersøge i dybden.

Litteraturliste

Artikler

Ebbensgaard, Ida (2020): "Et forsvar for Sverige" I *Berlingske*. 1. sektion lørdag d. 4. april 2020.

Nyhus, Marie (2020): "Medierne har bragt over 164.000 historier om corona" på *Journalisten.dk*
23. marts 2020

<https://journalisten.dk/medierne-har-bragt-over-164-000-historier-om-corona/>

Bøger:

Austin, John L. (1976): *How to do things with words*. 2. Udgave. London: Oxford University Press

Braasch, Anna (2005): "Kollokationer som fraseologisk kategori set fra forskellige synsvinkler" I *Hermes – Journal of Language and Communication in Business* nr. 35, 2005. s. 97-117.

Carbaugh, Donal (2007): "Cultural Discourse Analysis: Communication Practices and Intercultural Encounters" I *Journal of Intercultural Communication Research* Vol. 36, nr. 3, november 2007. S. 167–182

Davies, Mark (2015): "Corpora: an introduction" I *The Cambridge Handbook of English Corpus Linguistics*. Red. Biber, Douglas & Reppen, Randi. Cambridge University Press. 11-31

Fairclough, Norman (2010): *Critical Discourse Analysis – The Critical Study of Language*.
Routledge

Gladkova, Anna (2013): "'Is he one of ours?' The cultural semantics and ethnopragsmatics of social categories in Russian" I *Journal of Pragmatics* vol. 55, September 2013. S.180-194.

Goddard, Cliff (2006): *Ethnopragsmatics – understanding discourse in cultural context*

Goddard, Cliff (2011). *Semantic Analysis - A Practical Introduction*. 2. Udgave red. Oxford: Oxford University Press.

Goddard, Cliff & Wierzbicka, Anna (2014): *Words and Meanings – Lexical Semantics across Domains, Languages, and Cultures*. New York: Oxford University Press.

Goddard, Cliff (red.) (2018a): *Minimal English for a Global World – Improved Communication Using Fewer Words*. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan.

Goddard, Cliff (2018b): *Ten Lectures on Natural Semantic MetaLanguage : Exploring Language, Thought and Culture Using Simple, Translatable Words*. Brill.f

Hall, Stuart (2011): "Introduction: Who Needs 'Identity'?" I *Questions of Cultural Identity*. Red. Hall, Stuart & du Gay, Paul. London: SAGE Publications Ltd.

Jakobsen, Lisbeth Falster (2005): "Frasemer som konstituent i løbende tekst" I *Hermes – Journal of Language and Communication in Business* nr. 35, 2005. s. 135-151.

Jones, Rodney H. (2017): "Discourse" I *The Routledge Handbook of Pragmatics*. Red. Barron, Anne, Gu, Yueguo og Steen, Gerard. Routledge.

Lakoff, Geroge (2004): "Framing 101: How to Take Back Public Discourse" I *Don't think of an elephant!: know your values and frame the debate: the essential guide for progressives*. White River Junction, Vt. : Chelsea Green Pub. Co.

Lakoff, George & Johnson, Mark (1980): *Metaphors we live by*. Chicago & London: The University of Chicago Press.

Levisen, Carsten (2012): *Cultural Semantics and Social Cognition – A Case Study on the Danish Universe of Meaning*. Berlin: De Gruyter Mouton.

Levisen, Carsten (2015): *Det Semantiske Primkort*. September 2015.

Levisen, Carsten (2018): “Dark, but Danish. Ethnopragmatic Perspectives on Black Humour” I *Intercultural Pragmatics*. Berlin: De Gruyter Mouton. S. 515-531.

Levisen, Carsten & Waters, Sophia (2017): *Cultural Keywords in Discourse*

Partington, Alan & Marchi, Anna (2015) “Using corpora in discourse analysis” I *The Cambridge Handbook of English Corpus Linguistics*. Red. Biber, Douglas & Reppen, Randi. Cambridge University Press. S. 216-234

Vanhatalo, Ulla, Heli Tissari, and Anna Idström (2014). “Revisiting the Universality of Natural Semantic Metalanguage: A View Through Finnish” I *SKY Journal of Linguistics* 27. S. 67–94.

Wierzbicka, Anna (1972) *Semantic Primitives*. Frankfurt: Athenäum

Wierzbicka, Anna (2006): *English – Meaning and Culture*. New York: Oxford University Press.

Wierzbicka, Anna (2010): *Experience, Evidence, & Sense – The Hidden Cultural Legacy of English*. New York: Oxford University Press.

Wierzbicka, Anna (2014): *Imprisoned in English: The hazards of English as a default language*. New York: Oxford University Press.

Wierzbicka, Anna (2020): *Some Words That Matter For Us All, Especially At The Present Time: ill, sick, disease, virus, coronavirus, bacteria, germs*. Lecture notes, Australian National University. A guest lecture by professor Anna Wierzbicka. Based on work in progress of Anna Wierzbicka and Cliff Goddard. Recorded on March 25, 2020. Course: Semantics; Lecturer: Dr Zhengdao Ye.

Xiao, Richard (2015): “Collocation” I *The Cambridge Handbook of English Corpus Linguistics*. Red. Biber, Douglas & Reppen, Randi. Cambridge University Press. 106-124

Ye, Zhengdao (2017): *The Semantics of Nouns*. Oxford University Press.

Internet

Den Danske Ordbog (DDO)

Det Danske Sprog- og Litteraturselskab

<https://ordnet.dk/ddo>

Web 1:

Infomedia: COVID 19

<https://qap.infomedia.dk/anon/extensions/COVID-19/COVID-19.html>

Web 2:

Griffith University: Tables of Semantic Primes

<https://intranet.secure.griffith.edu.au/schools-departments/natural-semantic-metalanguage/downloads>

Web 3:

Sketchengine.eu

Korpus: daTenTen17

Web 4:

DanNet

<https://cst.ku.dk/projekter/dannet/>

Web 5:

KorpusDK

<https://ordnet.dk/korpusdk>

Web 6:

BySoc

<https://bysoc.ku.dk/>

Sundhed i sproget Litteraturliste

Web 7:

Statsministeriet: Udskrift af pressemøde i Statsministeriet onsdag d. 11. marts 2020

http://www.stm.dk/_p_14920.html

Web 8:

Statsministeriet: Udskrift af pressemøde i Statsministeriet tirsdag d. 12. maj 2020

http://www.stm.dk/_p_14952.html

Web 9:

Alternativets partiprogram

<https://alternativet.dk/arkiv/partiprogram>

Web 10:

Blogindlæg af Morten Elsåe: *Derfor er skepsis vigtigere end nogensinde*

<https://www.mortenelsee.com/blog/skeptisk>